

Автори-укладачі:

Сарнавський Сергій Петрович, д. філософ. з наук про Землю, ст.викладач;
Вішнікіна Любов Петрівна, д. пед. н., професор;
Єрмаков Вячеслав Володимирович, к. геогр. н., доцент;
Шуканов Павло Васильович, д. геогр. н., доцент;
Шуканова Анжела Анатоліївна, к. пед. н., доцент;
Копилиць Євген Вікторович, к. пед. н., асистент.

Узгоджена на засіданні кафедри географії, методики її навчання та туризму
Протокол № 5 від «11» листопада 2025 року

Завідувач кафедри _____ Анжела ШУКАНОВА

Відповідає освітньо-професійній програмі «Середня освіта (Географія)», що затверджена вченою радою ПНПУ імені В. Г. Короленка, протокол № 14 від 28.06.2022 р., уведена в дію наказом Ректора від 01.09.2021 р., наказ №22-УР від 28.06.2022 р.).

Гарант освітньої програми _____ Сергій САРНАВСЬКИЙ

*Затверджена вченою радою факультету історії та географії
Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка
(протокол № 4 від 29 12 2025 р.)*

ЗМІСТ

1.	Програма Атестаційного Екзамену	4
2.	Критерії оцінювання результатів складання Атестаційного Екзамену	8
3.	Форма Атестаційного Екзамену	9
4.	Структура Атестаційного Екзамену	9
5.	Порядок оцінювання результатів Атестаційного Екзамену.....	10
6.	Джерела інформації, інструменти та обладнання, дозволені для використання в процесі складання Атестаційного Екзамену	11
7.	Програмовий зміст Атестаційного Екзамену	14
8.	Методичні рекомендації з підготовки до атестаційного екзамену	20
	Блок «Методика шкільної географічної освіти.....	20
	Блок «Фізична географія».....	27
	Блок «Економічна та соціальна географія. Картографія та ГІС».....	36
9.	Інформаційні джерела для підготовки до складання Атестаційного Екзамену	44

1. ПРОГРАМА АТЕСТАЦІЙНОГО ЕКЗАМЕНУ

Програмний результат навчання	Компоненти освітньої програми, спрямовані на формування результату навчання	Засоби діагностик и рівня досягнення результату навчання (номери за переліком питань, завдань, вправ тощо)
<p>ПРН1. Знати свої права і громадянські обов'язки, усвідомлювати цінності вільного (демократичного) суспільства та верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.</p>	<p>Політична географія та геоелекономіка</p>	<p>89–90</p>
<p>ПРН2. Знати та розуміти основні концепції, теорії та загальну структуру географічної науки, предмет її дослідження, місце і зв'язки в системі наук.</p>	<p>Загальне землезнавство Фізична географія України Географія Полтавщини Історія географічних відкриттів і досліджень Економічна та соціальна географія України Економічна та соціальна географія світу Політична географія та геоелекономіка</p>	<p>31–34, 49–52, 57–58, 59–60, 76–81, 82–88, 89–90</p>
<p>ПРН3. Знати і вміти застосовувати географічну термінологію й номенклатуру у процесі характеристики природно-територіальних та суспільно-територіальних комплексів різних просторових рівнів.</p>	<p>Фізична географія України Географія Полтавщини Економічна та соціальна географія України Економічна та соціальна географія світу</p>	<p>49–52, 57–58, 76–81, 82–88</p>
<p>ПРН4. Пояснювати фізико-географічні і суспільно-географічні явища та процеси на глобальному, регіональному та локальному рівнях.</p>	<p>Загальне землезнавство Біогеографія та географія ґрунтів Геологія з основами геоморфології Метеорологія та кліматологія Гідрологія Ландшафтознавство Фізична географія України Фізична географія материків та океанів Географія Полтавщини Історія географічних відкриттів і досліджень Географія населення з основами демографії</p>	<p>31-34, 35-37, 38-40, 41-43, 44-46, 47-48, 49-52, 53-56, 57-58, 59-60, 66-69, 70-75,</p>

	<p>Географія світового господарства з основами технологій виробництва</p> <p>Економічна та соціальна географія України</p> <p>Економічна та соціальна географія світу</p> <p>Політична географія та геоekonomіка</p>	<p>76-81, 82-88, 89-90</p>
<p>ПРН5. Пояснювати зміни, які відбуваються у географічному середовищі під впливом антропогенних чинників, формулювати наслідки діяльності людини у довкіллі.</p>	<p>Загальне землезнавство</p> <p>Фізична географія України</p> <p>Фізична географія материків та океанів</p> <p>Географія Полтавщини</p> <p>Історія географічних відкриттів і досліджень</p> <p>Економічна та соціальна географія України</p> <p>Економічна та соціальна географія світу</p> <p>Політична географія та геоekonomіка</p>	<p>31-34, 49-52, 53-56, 57-58, 59-60, 76-81, 82-88, 89-90</p>
<p>ПРН6. Знати і застосовувати сучасні теоретичні та практичні основи методики навчання географії в школі на засадах компетентісно орієнтованого підходу.</p>	<p>Методика навчання географії</p>	<p>1-30</p>
<p>ПРН7. Знати і застосовувати психолого-педагогічні основи навчання і виховання учнів, педагогічної майстерності вчителя.</p>	<p>Методика навчання географії</p>	<p>1-30</p>
<p>ПРН8. Уміти обробляти і аналізувати інформацію із різних джерел, використовувати інформаційні й комунікативні технології, оволодівати сучасними знаннями упродовж життя.</p>	<p>Картографія з основами топографії</p> <p>Геоінформаційні технології в географії</p>	<p>61-63, 64-65</p>
<p>ПРН9. Здійснювати спілкування рідною та іноземною мовою на рівні, достатньому для здійснення професійної діяльності.</p>	<p>-</p>	<p>-</p>
<p>ПРН10. Уміти працювати автономно та в команді, мати навички міжособистісної взаємодії.</p>	<p>Методика навчання географії</p>	<p>1-30</p>
<p>ПРН11. Пояснювати особливості Землі як планети і аналізувати склад і будову геосфер, характеризувати перебіг процесів, які в них відбуваються.</p>	<p>Загальне землезнавство</p> <p>Геологія з основами геоморфології</p> <p>Метеорологія та кліматологія</p> <p>Гідрологія</p> <p>Біогеографія та географія ґрунтів</p> <p>Ландшафтознавство</p>	<p>31-34, 35-37, 41-43, 44-46, 38-40, 47-48</p>

<p>ПРН12. Знати, розуміти і застосовувати основи наукових знань із геології, геоморфології, метеорології та гідрології, біогеографії та ландшафтознавства у процесі навчання географії в школі.</p>	<p>Геологія з основами геоморфології Біогеографія та географія ґрунтів Метеорологія та кліматологія Гідрологія Ландшафтознавство Фізична географія України Фізична географія материків та океанів Географія Полтавщини</p>	<p>35-37, 38-40, 41-43, 44-46, 47-48, 49-52, 53-56, 57-58</p>
<p>ПРН13. Знати, розуміти і застосовувати основи наукових знань із соціально-економічної географії України та світу і географії населення у процесі навчання географії в школі.</p>	<p>Географія Полтавщини Географія населення з основами демографії Географія світового господарства з основами технологій виробництва Економічна та соціальна географія України Економічна та соціальна географія світу Політична географія та геоэкономика</p>	<p>57-58, 66-69, 70-75, 76-81, 82-88, 89-90</p>
<p>ПРН14. Здійснювати відбір, аналіз, представлення і поширення географічної інформації щодо технологій виробництва та галузей світового господарства.</p>	<p>Географія світового господарства з основами технологій виробництва Економічна та соціальна географія України Економічна та соціальна географія світу</p>	<p>70-75, 76-81, 82-88</p>
<p>ПРН15. Знати, розуміти і вміти застосовувати в професійній діяльності картографічний метод та елементи геоінформаційних технологій.</p>	<p>Картографія з основами топографії Геоінформаційні технології в географії</p>	<p>61-63, 64-65</p>
<p>ПРН16. Уміти самостійно вести польові природознавчі, фізико-географічні й суспільно-географічні дослідження, необхідні для організації практичних занять із географії в школі та у позашкільній діяльності.</p>	<p>-</p>	<p>-</p>
<p>ПРН17. Застосовувати методи діагностування досягнень учнів, здійснювати педагогічний супровід процесів соціалізації та професійного самовизначення учнів, підготовки їх до свідомого вибору життєвого шляху.</p>	<p>Методика навчання географії</p>	<p>1-30</p>

<p>ПРН18. Уміти аналізувати сучасні педагогічні технології та методики навчання географії з метою забезпечення в освітньому середовищі сприятливих умов для кожного учня, залежно від його індивідуальних потреб, можливостей, здібностей та інтересів, педагогічної підтримки осіб з особливими освітніми потребами, підвищення ефективності їх навчально-пізнавальної діяльності.</p>	<p>Методика навчання географії</p>	<p>1-30</p>
<p>ПРН19. Діяти у відповідності до норм здорового способу життя та формувати в учнів уміння їх дотримуватись.</p>	<p>-</p>	<p>-</p>
<p>ПРН20. Проектувати урочну, позаурочну та позашкільну навчально-виховну роботу вчителя на підґрунті краєзнавчого принципу навчання географії.</p>	<p>Методика навчання географії Фізична географія України Географія Полтавщини Економічна та соціальна географія України</p>	<p>1-30, 49-52, 57-58, 76-81</p>
<p>ПРН21. Уміти давати комплексні фізико-географічні характеристики зональних та азональних природно-територіальних комплексів різних просторових рівнів.</p>	<p>Ландшафтознавство Фізична географія України Фізична географія материків та океанів Географія Полтавщини</p>	<p>47-48, 49-52, 53-56, 57-58</p>

2. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ СКЛАДАННЯ АТЕСТАЦІЙНОГО ЕКЗАМЕНУ

Перше питання (Б1) екзаменаційного білета оцінюється за 40-бальною шкалою. Два наступні питання (Б2 і Б3) – по 30 балів.

Бали	<i>Критерії оцінювання</i>
36-40 (27-30)	<p>Студент показав вільне володіння теоретичним матеріалом, а саме:</p> <ul style="list-style-type: none"> • сформулював означення понять, показав зв'язки між ними; • виклав теоретичний матеріал, передбачений питанням білета, грамотно, логічно, послідовно, з використанням необхідної термінології; • правильно навів приклади, що супроводжують відповідь; • виявив уміння ілюструвати поняття й факти власними конкретними прикладами; • відповів самостійно, без навідних запитань екзаменатора.
34-35 (24-26)	<p>Студент сформулював необхідні означення понять, показав зв'язки між ними, але:</p> <ul style="list-style-type: none"> • або допустив один-два недоліки, що не спотворюють зміст відповіді, які самостійно були виправлені; • або виклав теоретичні факти та положення з деякими порушеннями логіки та послідовності міркувань.
31-33 (22-23)	<p>Студент сформулював необхідні означення понять, показав зв'язки між ними, але:</p> <ul style="list-style-type: none"> • або допустив один-два недоліки, які не спотворюють зміст відповіді, які самостійно були виправлені після зауваження екзаменатора; • або не виділив зв'язки між елементами відтвореного матеріалу чи невдало проілюстрував його власними прикладами.
29-30 (19-21)	<p>Студент виявив поверхові знання теоретичного матеріалу, тобто:</p> <ul style="list-style-type: none"> • або не розкрив достатньо теоретичний матеріал, передбачених питанням білета, але правильно відтворив усі необхідні поняття з прикладами; • або зробив спроби викласти теоретичний матеріал, але в міркуваннях допустив помилки чи представив лише часткові приклади. Можливі недоліки у формулюваннях понять.
27-28 (17-18)	<p>Студент виявив поверхові знання теоретичного матеріалу, тобто:</p> <ul style="list-style-type: none"> • частково розкрив поняття, передбачених питанням білета, з недоліками в обґрунтуванні; • решта відповіді відсутня чи в ній допущені грубі помилки, крім того у відтворених формулюваннях означень понять припустився помилко.
19-26 (8-16)	<p>Студент виявив недостатнє знання чи розуміння найважливішої частини програмного матеріалу, тобто:</p> <ul style="list-style-type: none"> • або не розкрив теоретичний матеріал, передбачений білетом, крім того, в наведених формулюваннях частини означень понять допустив помилки; • або навів лише фрагменти теоретичного матеріалу, які не розкривають суті методів цих доведень, пропустив важливі логічні кроки та обґрунтування.
0-18 (0-7)	<p>Відповідь відсутня або не містить навіть окремих елементів правильних міркувань, що стосуються даного питання</p>

3. ФОРМА АТЕСТАЦІЙНОГО ЕКЗАМЕНУ

Атестаційний екзамен (далі АЕ) для студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» проводиться в усній формі.

До пакета АЕ з професійної підготовки входять:

- витяг з протоколу засідання кафедри про затвердження білетів до АЕ;
- два комплекти білетів по 30 білетів у кожному.

Атестаційний Екзамен спрямовано на перевірку теоретичних знань та практичних вмінь, набутих студентами протягом навчання на першому (бакалаврському) рівні вищої освіти із освітніх компонентів професійної підготовки П07-П25, засвоєння яких дозволяє скласти достатньо повне уявлення про сучасні географічні дослідження та методику навчання географії, закласти основи фахової компетентності майбутнього вчителя географії.

Кожен студент отримує індивідуальний екзаменаційний білет і відповідає на запитання в усній формі, попередньо занотовуючи основні положення відповіді письмово. Загальна сума балів, які студент може отримати на екзамені, складає 100.

Атестація професійної підготовки передбачає перевірку програмних результатів навчання (ПРН). Відповіді студентів повинні бути лаконічними та логічно структурованими. У процесі відповіді студент має продемонструвати здатність оперувати понятійно-термінологічним апаратом із дисциплін, що винесені на АЕ, доказово обґрунтовувати причинно-наслідкові зв'язки і закономірності щодо географічних об'єктів, процесів та явищ, демонструвати прикладні вміння із методики навчання географії.

Оцінка, виставлена комісією, оголошується прилюдно.

4. СТРУКТУРА АТЕСТАЦІЙНОГО ЕКЗАМЕНУ

Усього передбачено 30 атестаційних екзаменаційних білетів:

Перше питання білету із блоків «Методика шкільної географічної освіти»: «Методика навчання географії».

Друге питання білету із блоку «Фізична географія»: «Загальне землезнавство», «Геологія з основами геоморфології», «Географія ґрунтів з основами ґрунтознавства», «Метеорологія та кліматологія», «Гідрологія», «Ландшафтознавство», «Фізична географія України», «Фізична географія материків та океанів», «Географія Полтавщини», «Історія географічних відкриттів та досліджень».

Третє питання білету із блоків «Економічна та соціальна географія. Картографія та ГІС»: «Картографія з основами топографії», «Геоінформаційні технології в географії», «Географія населення з основами демографії», «Географія світового господарства з основами технологій виробництва», «Економічна та соціальна географія України», «Економічна та соціальна географія світу», «Політична географія та геоелементіка».

Наприклад:

ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ № 1 до атестаційного екзамену

1. Схарактеризуйте предмет дослідження методики навчання географії. Створіть графічну схему зв'язків методики навчання географії. з іншими науками.
2. Проаналізуйте фізико-географічне положення Чорного й Азовського морів. Використовуючи типовий план характеристики, опишіть їхні природні особливості, включаючи гідрологічні, кліматичні та біологічні аспекти.
3. Назвіть промислові виробництва, що визначають міжнародну спеціалізацію та охарактеризуйте особливості сучасного постіндустріального розвитку США. Покажіть на карті промислові райони, технополіси, фінансові центри країни.

5. ПОРЯДОК ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ АТЕСТАЦІЙНОГО ЕКЗАМЕНУ

Перше питання (Б1) екзаменаційного білета оцінюється за 40-бальною шкалою. Два наступні питання (Б2 і Б3) – по 30 балів. Підсумковий бал за атестаційний екзамен є сумою балів, отриманих за окремі питання (ПБ = Б1 + Б2 + Б3). Наступна таблиця містить загальні критерії оцінювання відповіді на питання кожного білета (залежно від рівня досягнення програмних результатів навчання) і носить дискретний характер.

Зміст оцінки	Оцінка відповіді на питання (виконання завдань) за 100-бальною шкалою			Значення оцінки
	I питання Б1	II питання Б2	III питання Б3	
Високий рівень компетентності з незначними недоліками, не мають принципового значення	36-40	27-30	27-30	відмінно
Високий рівень компетентності з деякими недоліками	34-35	24-26	24-26	добре
Добрий рівень компетентності	31-33	22-23	22-23	
Посередній рівень компетентності з недоліками, достатній для професійної діяльності	29-30	19-21	19-21	задовільно
Достатньо-мінімальний рівень компетентності, допустимий для професійної діяльності	27-28	17-18	17-18	
Наявні окремі елементи правильної відповіді. Низький рівень компетентності, недопустимий для професійної діяльності	19-26	8-16	8-16	незадовільно
Відсутні елементи правильної відповіді. Низький рівень компетентності, недопустимий для професійної діяльності	0-18	0-7	0-7	

Порядок обчислення підсумкового балу за результатами складання атестаційного екзамену.

Підсумковий бал (ПБ) за відповідь студента на атестаційному екзамені є сумою балів, одержаних за відповідь на кожне окреме питання чи виконане завдання, і у випадку трьох питань у білеті обчислюється так:

$$\text{ПБ} = \text{Б1} + \text{Б2} + \text{Б3}.$$

Отримане значення підсумкового балу переводиться у чотирибальну шкалу (*відмінно, добре, задовільно, незадовільно*).

6. ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ, ІНСТРУМЕНТИ ТА ОБЛАДНАННЯ, ДОЗВОЛЕНІ ДЛЯ ВИКОРИСТАННЯ В ПРОЦЕСІ СКЛАДАННЯ АТЕСТАЦІЙНОГО ЕКЗАМЕНУ

БЛОК «МЕТОДИКА ШКІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЧНОЇ ОСВІТИ»

«МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ГЕОГРАФІЇ»

1. Закон України «Про повну загальну середню освіту ». Державний стандарт базової середньої освіти (2020 р.), географічний складник природничої освітньої галузі. Професійний стандарт «Вчитель закладу загальної середньої освіти» (2024 р.).
2. Навчальні програми шкільних курсів географії.
3. Підручники з географії для закладів загальної середньої освіти.
4. Комплект шкільних географічних атласів.
5. Ноутбук з програмним забезпеченням Microsoft Office PowerPoint

БЛОК «ФІЗИЧНА ГЕОГРАФІЯ»

«ЗАГАЛЬНЕ ЗЕМЛЕЗНАВСТВО»

1. Фізична карта світу (стінна)
2. Телурій
3. Глобус
4. Атлас вчителя

«ГЕОЛОГІЯ З ОСНОВАМИ ГЕОМОРФОЛОГІЇ»

1. Колекція «Гірські породи та мінерали»
2. Атлас вчителя
3. Карта «Будова земної кори»
4. Карта «Літосферні плити Землі»

«БІОГЕОГРАФІЯ ТА ГЕОГРАФІЯ ҐРУНТІВ»

1. Тематична карта «Природні зони світу»
2. Тематична карта «Ґрунти світу»

3. Колекція «Типи ґрунтів»
4. Атлас вчителя

«МЕТЕОРОЛОГІЯ ТА КЛІМАТОЛОГІЯ»

1. Атлас вчителя
2. Стінна карта кліматичних поясів
3. Фізична карта світу
4. Тематична карта «Кліматична карта світу»
5. Тематична карта «Кліматична карта України»

«ГІДРОЛОГІЯ»

1. Атлас вчителя
2. Стінна карта океанів
3. Фізична карта світу
4. Комплексний атлас України

«ЛАНДШАФТОЗНАВСТВО»

1. Комплексний атлас України
2. Стінна карта «Ландшафти України»
3. Тематична карта «Природні зони світу»

«ФІЗИЧНА ГЕОГРАФІЯ УКРАЇНИ»

1. Комплексний атлас України
2. Фізична карта України
3. Тектонічна карта України
4. Кліматична карта України

«ФІЗИЧНА ГЕОГРАФІЯ МАТЕРИКІВ ТА ОКЕАНІВ»

1. Шкільні атласи з географії.
2. Фізична карта світу.
3. Тектонічна карта світу.
4. Карта кліматичних поясів світу.
5. Карта природних зон світу

«ГЕОГРАФІЯ ПОЛТАВЩИНИ»

1. Атлас Полтавської області
2. Фізична карта Полтавської області

«ІСТОРІЯ ГЕОГРАФІЧНИХ ВІДКРИТТІВ ТА ДОСЛІДЖЕНЬ»

1. Географічні атласи для учнів 6-го та 7-го класу

2. Фізична карта світу

БЛОК «ЕКОНОМІЧНА ТА СОЦІАЛЬНА ГЕОГРАФІЯ. КАРТОГРАФІЯ ТА ГІС»

«КАРТОГРАФІЯ З ОСНОВАМИ ТОПОГРАФІЇ»

1. Топографічні карти
2. Географічні атласи для учнів 6-го, 7-го, 8-го класів

«ГЕОІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ГЕОГРАФІЇ»

1. Відкриті ГІС програми «SAGA» та «QGIS»
2. Ноутбук з програмним забезпеченням ГІС

«ГЕОГРАФІЯ НАСЕЛЕННЯ З ОСНОВАМИ ДЕМОГРАФІЇ»

1. Політична карта світу
2. Карта «Карта світу. Країни. Народи. Культури»

«ГЕОГРАФІЯ СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА З ОСНОВАМИ ТЕХНОЛОГІЙ ВИРОБНИЦТВА»

1. Атлас вчителя
2. Політична карта світу
3. Економічні карти континентів

«ЕКОНОМІЧНА ТА СОЦІАЛЬНА ГЕОГРАФІЯ УКРАЇНИ»

1. Комплексний атлас України
2. Національний атлас України
3. Карта «Адміністративно-територіальний устрій України»
4. Економічна карта України
5. Карта корисних копалин України

«ЕКОНОМІЧНА ТА СОЦІАЛЬНА ГЕОГРАФІЯ СВІТУ»

1. Політична карта світу
2. Економічна карта Європи
3. Економічна карта Азії
4. Атлас: Географія: Регіони і країни, 10 клас.

«ПОЛІТИЧНА ГЕОГРАФІЯ І ГЕОЕКОНОМІКА»

1. Політична карта світу
2. Атлас: Географія: Регіони і країни, 10 клас.

7. ПРОГРАМОВИЙ ЗМІСТ АТЕСТАЦІЙНОГО ЕКЗАМЕНУ

БЛОК «МЕТОДИКА ШКІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЧНОЇ ОСВІТИ»

1. Схарактеризуйте предмет дослідження методики навчання географії. Створіть графічну схему зв'язків методики навчання географії з іншими науками.
2. Визначте основи нормативно-правової бази освітнього процесу з географії. Проаналізуйте загальні та професійні компетентності вчителя географії відповідно «Стандарту вчителя закладів загальної середньої освіти» (2024 р.). Поясніть, у чому полягає рефлексія вчителя географії і як вона пов'язана із самовдосконаленням учителя.
3. Схарактеризуйте структуру шкільної географічної освіти. Поясніть особливості роботи вчителя за модельними навчальними програмами з географії. Визначте мету уроку географії у 6 класі за однією з модельних навчальних програм (6 клас, вибір теми уроку на розсуд студента).
4. Поясніть зміст, види та алгоритми формування емпіричних географічних знань учнів. Спланувати поетапне формування географічного уявлення на одному з уроків у 7-му класі.
5. Поясніть значення терміну «географічне поняття», схарактеризуйте алгоритм формування географічних понять. Спланувати поетапне формування поняття на одному з уроків у 8-му класі.
6. Назвіть види теоретичних географічних знань. Поясніть алгоритм формування географічних причинно-наслідкових зв'язків. Спланувати поетапне формування причинно-наслідкових на одному з уроків у 7-му класі.
7. Методичний прийом прийомів як засіб реалізації обраних методів навчання. Проаналізуйте дидактичні особливості вербальних методичних прийомів навчання географії, назвіть їх види. Спроектуйте фрагмент уроку із застосуванням вербальних методичних прийомів навчання у 9-му класі.
8. Схарактеризуйте ілюстративно-демонстраційні методичні прийоми навчання географії, назвіть їх види. Спроектуйте фрагмент уроку із застосуванням ілюстративно-демонстраційних методичних прийомів навчання у 6-му класі.
9. Визначте місце прикладних (практичних) методичних прийомів у процесі навчання географії. Назвіть і схарактеризуйте їх види. Спроектуйте фрагмент уроку із застосуванням географічних задач у 8-му класі.
10. Географічні вміння й навички як різновид предметних географічних компетентностей. Назвіть різновиди географічних умінь учнів. Продемонструйте алгоритм формування вміння визначати географічні координати на уроці географії.
11. Порівняйте поняття «Форми організації навчання географії» і «Форми організації навчально-пізнавальної діяльності учнів на уроках географії». Спроектуйте фрагмент уроку із застосуванням групової форми організації навчально-пізнавальної діяльності учнів у 7-му класі.

12. Поясніть сутність інтерактивного навчання географії та назвіть його форми. Спроектуйте фрагмент уроку із застосуванням кооперовано-групової форми навчання учнів в 9-му класі.
13. Проаналізуйте систему засобів навчання географії та їхні функції. Визначте напрями модернізації засобів навчання, особливості використання гаджетів на уроках географії. Спроектуйте фрагменту уроку з фізичної географії (8 клас) із застосуванням цифрових засобів навчання.
14. Схарактеризуйте дидактичні засади контролю та корегування навчальних досягнень учнів з географії. Спроектуйте 2 завдання індивідуального і 3 завдань фронтального усного контролю (6-й клас).
15. Сучасний підручник з географії. Схарактеризуйте функції та структуру підручників географії. Порівняйте підручники різних авторів за особливостями текстових і позатекстових компонентів.
16. Диференційований підхід до організації навчально-пізнавальної діяльності учнів на уроках географії. Особливості навчання географії учнів з особливими освітніми потребами.
17. Інтегроване навчання географії у базовій географічній освіті. Розробіть план проведення географічної екскурсії у 8-му класі.
18. Доведіть, що географічні карти це вид навчальних моделей. Загальні методичні вимоги до роботи з географічними картами та глобусом. Наведіть приклади використання географічних задач і вправ картографічного спрямування на уроках географії у 6-му класі.
19. Схарактеризуйте урок як основну форму організації навчання географії. Визначте макро- і мікрокомпоненти комбінованого уроку географії. Спроектуйте модель комбінованого уроку (7-й клас).
20. Обґрунтуйте структуру уроку формування й застосування вмінь і навичок. Розробіть структурну модель практичної роботи (8-й клас).
21. Проаналізуйте особливості тестового контролю навчальних досягнень учнів з географії. Спроектуйте дидактичний тест для констатувального контролю навчальних досягнень учнів із застосуванням тестових завдань різної форми (7-й клас).
22. Нетрадиційні види уроків географії. Ділові ігри на уроках географії. Спроектувати план проведення ділової гри у 9-му класі.
23. Схарактеризуйте методику застосування графічного моделювання на уроках географії. Створіть графічну модель з теми «Літосфера» (6 клас).
24. Корегування навчальних досягнень учнів та формування їхньої самооцінки у процесі контролю навчальних досягнень з географії. Спроектуйте фрагмент уроку із застосуванням поточного фронтального письмового контролю навчальних досягнень учнів з елементами самооцінювання (6-клас).
25. Види оцінювання навчальних досягнень учнів. Поясніть особливості формувального оцінювання. Назвіть і схарактеризуйте групи навчальних результатів з географії. Спроектуйте фрагмент уроку із застосуванням поточного фронтального та індивідуального оцінювання навчальних досягнень учнів (9-клас).

26. Схарактеризуйте особливості компетентнісно-орієнтованих завдань. Розробіть 3 компетентнісно-орієнтованих завдання для 6-го класу.
27. Візуалізація географічних процесів і об'єктів за допомогою цифрових засобів навчання. Поясніть, як можна використати інструменти штучного інтелекту Canva, Google Earth, Google Maps у процесі навчання географії в 7-му класі.
28. Як здійснюється організація позаурочної і позакласної діяльності учнів. Спроектуйте тиждень географії у школі у режимі навчання офлайн і онлайн.
29. Дайте визначення поняттю «географічна компетентність». Назвіть ключові, предметні географічні і міжпредметні компетентності учнів. Сплануйте набір предметних компетентностей, які ви можете сформувати на уроці географії у 6-му класі (тема уроку на розсуд студента).
30. Методи навчання географії. Схарактеризуйте етапи застосування методу проблемного викладення навчального матеріалу на уроці географії. Сформулюйте проблемне запитання для учнів 9-го класу та продемонструйте його застосування з метою організації навчально-пізнавальної діяльності учнів.

БЛОК «ФІЗИЧНА ГЕОГРАФІЯ»

31. Схарактеризуйте орбітальний рух Землі та його географічні наслідки. Схема обертання нашої планети навколо Сонця. Продемонструйте зміни пір року за допомогою телурія.
32. Загальні закономірності географічної оболонки. Наведіть приклади прояву таких закономірностей на території материка Євразія.
33. Внутрішні і зовнішні геосфери Землі. Літосфера. Створіть графічну модель внутрішньої будови Землі.
34. Визначте провідні особливості гідросфери та вод суходолу. Створіть графічну модель кругообігу води у природі.
35. Надайте коротку характеристику геологічної історії Землі.
36. Генетична та розмірна класифікації рельєфу Землі. Покажіть приклади крупних одиниць цих класифікацій на фізичній карті світу.
37. Теорія тектоніки літосферних плит. Вплив їх рухів на процеси рельєфоутворення. Покажіть на тектонічній карті світу найбільші літосферні плити та форми рельєфу, характерні для контактних зон між літосферними плитами.
38. Схарактеризуйте біогеоценози полярних широт: їхні особливості, адаптаційні механізми організмів до екстремальних умов, видовий склад флори і фауни. Проаналізуйте географію поширення цих біогеоценозів та їхні екологічні проблеми.
39. Проаналізуйте особливості поширення живих організмів у Світовому океані та на островах. Визначте фактори, що впливають на біорізноманіття океанічних екосистем та ізольованих островів. Покажіть на карті найцікавіші острови світу з точки зору ендемізму, поясніть причини високого рівня ендемічності на окремих архіпелагах.

40. Надайте характеристику степовим та пустельним біогеоценозам Землі: їхній клімат, ґрунтовий покрив, флору, фауну та адаптаційні механізми живих організмів. Використовуючи карту природних зон світу, визначте географічне поширення степів і пустель та поясніть їхній сучасний стан і загрози деградації.
41. Схарактеризуйте сонячну радіацію і тепловий режим атмосфери.
42. Вода в атмосфері. Вологість повітря. Хмари і опади.
43. Проаналізуйте вплив факторів формування клімату Землі. Кліматичні пояси і області.
44. Дослідіть властивості вод Світового океану. Поясніть причини їх варіацій.
45. Надайте гідрологічну характеристику озер, зазначте їхні особливості та географічне розташування.
46. Визначте особливості сучасного зледеніння та льодовиків світу.
47. Розкрийте класифікацію природних ландшафтів. Коротко охарактеризуйте просторову організацію ландшафтних комплексів України.
48. Розкрийте поняття антропогенних ландшафтів і прикладного ландшафтознавства.
49. Використовуючи тектонічну карту України, визначте найбільші геотектонічні структури в межах країни. Обґрунтуйте, як вони співвідносяться з великими формами рельєфу, наведіть конкретні приклади.
50. Схарактеризуйте основні типи живлення та водного режиму річок України. Визначте географічні особливості ключових річкових басейнів, їхні гідрографічні та гідрологічні характеристики. Наведіть приклади найважливіших річкових систем України та їхнього водного балансу.
51. Проаналізуйте фізико-географічне положення Чорного й Азовського морів. Використовуючи типовий план характеристики, опишіть їхні природні особливості, включаючи гідрологічні, кліматичні та біологічні аспекти.
52. Визначте особливості ключових типів рослинності України, охарактеризуйте чинники, що впливають на їх формування та географію поширення. З'ясуйте закономірності поширення флори і фауни по території України.
53. Проаналізуйте вплив кліматотвірних чинників Європи. Кліматичне районування Європи.
54. Внутрішні води Північної Америки: річки, озера, болота, підземні води, льодовики та багаторічна мерзлота.
55. Фізико-географічне районування Південної Америки. Комплексна фізико-географічна характеристика Амазонії.
56. Своєрідність флори і фауни Австралії, вплив на них антропогенного чинника.
57. Розкрийте взаємозв'язок між рельєфом, геологічною будовою та корисними копалинами Полтавщини. Дайте геоморфологічну характеристику Полтавщини.
58. Схарактеризуйте особливості клімату та вод Полтавщини. Покажіть на карті основні гідрологічні об'єкти Полтавщини.

59. Епоха великих географічних відкриттів (XV- середина XVII ст.). Проаналізуйте, як відмінності в географічному положенні та економічних цілях Португалії та Іспанії зумовили обрання ними протилежних стратегій пошуку морських шляхів до Індії. Обґрунтуйте роль експедицій Магеллана, Баренца та Гудзона у формуванні цілісної карти світу та доведенні єдності Світового океану.

60. Географічні відкриття в Америці, Африці та Австралії (перша половина XIX ст.). Поясніть на прикладах досліджень Гумбольдта, Дарвіна та Стерта перехід від суто описового землезнавства до комплексного наукового вивчення природних закономірностей материків. Оцініть, як відкриття внутрішніх річкових систем Амазонки, Нігеру та Муррею змінили стратегії господарського освоєння та політичної колонізації цих територій.

БЛОК «ЕКОНОМІЧНА ТА СОЦІАЛЬНА ГЕОГРАФІЯ. КАРТОГРАФІЯ З ГІС»

61. Розкрийте поняття «географічна карта». Схарактеризуйте її основні властивості, функції та елементи. Яке значення має карта у наукових дослідженнях та практичному житті.

62. Дайте визначення тематичним картам. Назвіть основні види тематичних карт та їх ключові елементи змісту. Які тематичні карти є найбільш значущими для аналізу природних та соціально-економічних процесів.

63. Схарактеризуйте топографічну карту та її практичне значення. У яких сферах найчастіше застосовують топографічні карти? Наведіть приклади їх використання у географічних дослідженнях.

64. Визначте ключові поняття геоінформаційних систем (ГІС) і технологій. Проаналізуйте сфери їхнього застосування в сучасній географії та суміжних науках.

65. Схарактеризуйте основні складові геоінформаційних систем. Як взаємодіють між собою бази географічних даних, аналітичні модулі та візуалізаційні інструменти у ГІС.

66. Дайте характеристику сучасній демографічній ситуації у світі та Україні.

67. Проаналізуйте напрямки демографічної політики в різних типах країн.

68. Дайте характеристику сучасним типам поселення у світі та Україні. Назвіть позитивні та негативні наслідки урбанізації як глобального процесу.

69. Схарактеризуйте релігійний та етнічний склад населення світу та України. Покажіть на карті поширення релігій та найбільших за чисельністю народів світу та України.

70. Схарактеризуйте структуру сучасного світового господарства та тенденції його розвитку.

71. Схарактеризуйте політичну карту світу. Сучасна типологія країн світу.

72. Схарактеризуйте структуру та основні риси географії світових природних ресурсів.

73. Схарактеризуйте металургію і машинобудування світу та технологічні процеси виробництва продукції.

74. Дайте характеристику географії агровиробництва світу та головним технологічним процесам у рослинництві і тваринництві.
75. Дайте характеристику транспорту світу, техніко-економічних показників його роботи.
76. Дайте оцінку суспільно-географічному положенню України. Україна на карті світу.
77. Схарактеризуйте сучасний адміністративно-територіальний устрій України та історико-географічні особливості формування її території.
78. Дайте характеристику галузевої і територіальної структури металургійного виробництва України. Поясніть географію головних металургійних центрів і районів.
79. Схарактеризуйте структуру сільського господарства України та поясніть розташування сільськогосподарських зон.
80. Дайте характеристику компонентної структури природно-ресурсного потенціалу України. Оцініть рівень забезпеченості України окремими групами природних ресурсів.
81. Схарактеризуйте транспортний комплекс України.
82. Схарактеризуйте особливості демографічних та урбанізаційних процесів, розміщення населення в Європі та розкрийте зміст понять: урбанізація, субурбанізація, рурбанізація, джентрифікація.
83. Назвіть промислові виробництва, що визначають міжнародну спеціалізацію та охарактеризуйте особливості сучасного постіндустріального розвитку США. Покажіть на карті промислові райони, технополіси, фінансові центри країни.
84. Схарактеризуйте особливості демографічної ситуації та розселення населення Японії. Проаналізуйте статево-вікову піраміду населення Японії. Вкажіть спільні риси населення Японії та високорозвинутих країн Європи.
85. Оцініть природно-ресурсний потенціал Китаю. Спираючись на знання природних умов Китаю, поясніть спеціалізацію сільського господарства країни.
86. Особливості галузевої і територіальної структури господарства країн Африки та причини їх соціально-економічної відсталості. Покажіть на карті країни і регіони Африки, де найбільш гостро проявляються проблеми знеліснення та опустелювання.
87. Використовуючи тематичні карти атласу, скласти комплексну економіко-географічну характеристику Німеччини.
88. Використовуючи тематичні карти атласу, скласти комплексну економіко-географічну характеристику Індії.
89. Проаналізуйте еволюцію просторового підходу в політичній географії від класичної тези Ф. Ратцеля про «державу як живий організм» до сучасної гео економічної парадигми Е. Лютвака. Обґрунтуйте, чому в сучасних міжнародних відносинах економіка перебирає на себе роль «зброї», і як системний та синергетичний підходи допомагають досліджувати трансформації національної економіки на мікро-, макро- та глобальному рівнях.

90. Дайте оцінку трансформації геоекономічного статусу України в умовах глобальних безпекових викликів. Оцініть роль України як суб'єкта міжнародних відносин у контексті оновлення глобальних ланцюгів доданої вартості та формування нової системи колективної геоекономічної безпеки.

8. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ З ПІДГОТОВКИ ДО АТЕСТАЦІЙНОГО ЕКЗАМЕНУ

БЛОК «МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ГЕОГРАФІЇ»

«МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ГЕОГРАФІЇ»

1. Схарактеризуйте предмет дослідження методики навчання географії. Створіть графічну схему зв'язків методики навчання географії з іншими науками.

Предметом методики навчання географії є зміст навчання географії та процес його опанування. Мета та завдання шкільної географічної освіти. Базові компоненти географічної освіти (досвід навчально-пізнавальної діяльності, виконання відомих способів дій, творчої діяльності та підтримки емоційно-ціннісних взаємин). Завдання методики навчання географії та її зв'язок з іншими науками та шкільною практикою. Проблеми вдосконалення організації процесу навчання географії у закладах загальної середньої освіти України.

2. Визначте основи нормативно-правової бази освітнього процесу з географії. Проаналізуйте загальні та професійні компетентності вчителя географії відповідно «Стандарту вчителя закладів загальної середньої освіти» (2024 р.). Поясніть, у чому полягає рефлексія вчителя географії і як вона пов'язана із самовдосконаленням учителя.

Закон України “Про повну загальну середню освіту”. Державний стандарт базової середньої освіти(2020 р.), географічний складник природничої освітньої галузі. Професійний стандарт «Вчитель закладу загальної середньої освіти» (2024 р.). Нова українська школа – ключова реформа Міністерства освіти і науки. Принципи компетентнісного, діяльнісного, індивідуального, проблемності, системного та систематичного навчання географії. Самовдосконалення вчителя географії. Місце рефлексії у професійному зростанні вчителя. Участь у науковій роботі з методики навчання географії. Методичні об'єднання та семінари. Показники якості роботи вчителя географії.

3. Схарактеризуйте структуру шкільної географічної освіти. Поясніть особливості роботи вчителя за модельними навчальними програмами з географії. Визначте мету уроку географії у 6 класі за однією з модельних навчальних програм (6 клас, вибір теми уроку на розсуд студента).

Структура шкільної географічної освіти. Базова та старша профільна середня освіта. Шкільні курси географії базової та старшої профільної школи. Структура навчальних програм з географії. Модельні навчальні програми з географії. Визначення мети та навчальних результатів уроку географії за навчальною програмою. Мета уроку – досягнення конкретних результатів навчання (географічні факти, номенклатура, уявлення, поняття, вміння).

4. Поясніть зміст, види та алгоритми формування емпіричних географічних знань учнів. Спланувати поетапне формування географічного уявлення на одному з уроків у 7-му класі.

Емпіричні та теоретичні географічні знання учнів. Види емпіричних знань (уявлення, факти, у тому числі географічна номенклатура). Види географічних фактів та методичні особливості їх вивчення. Географічна номенклатура як засіб формування просторового мислення учнів. Етапи формування географічних уявлень. Мотивація навчально-пізнавальної діяльності учнів, актуалізація знань та життєвого досвіду учнів.

5. Поясніть значення терміну «географічне поняття», схарактеризуйте алгоритм формування географічних понять. Спланувати поетапне формування поняття на одному з уроків у 8-му класі.

Різновиди географічних понять. Алгоритм формування географічних понять, Методичні прийоми, що застосовуються при формуванні географічних понять. Роль діяльнісного навчання у процесі формування теоретичних знань. Виконання навчальних завдань та оцінювання навчальної діяльності учнів у процесі формування теоретичних знань учнів.

6. Назвіть види теоретичних географічних знань. Поясніть алгоритм формування географічних причинно-наслідкових зв'язків. Спланувати поетапне формування причинно-наслідкових на одному з уроків у 7-му класі.

Види географічних теоретичних знань (поняття, причинно-наслідкові зв'язки, закономірності, гіпотези і теорії). Алгоритм формування географічних причинно-наслідкових зв'язків. Методичні прийоми, що застосовуються при формуванні географічних причинно-наслідкових зв'язків. Графічне моделювання при формуванні географічних причинно-наслідкових зв'язків.

7. Методичний прийом прийомів як засіб реалізації обраних методів навчання. Проаналізуйте дидактичні особливості вербальних методичних прийомів навчання географії, назвіть їх види. Спроектуйте фрагмент уроку із застосуванням вербальних методичних прийомів навчання у 9-му класі.

Поняття «методичні прийоми навчання географії». Сукупність методичних прийомів як засіб реалізації обраних методів навчання. Класифікація методичних прийомів за використаними засобами навчання. Вербальні методичні прийоми навчання: розповідь, пояснення, лекція, інструктаж, бесіда, дискусія або диспут, аналітична робота з текстом підручника тощо.

8. Схарактеризуйте ілюстративно-демонстраційні методичні прийоми навчання географії, назвіть їх види. Спроектуйте фрагмент уроку із застосуванням ілюстративно-демонстраційних методичних прийомів навчання у 6-му класі.

Поняття «ілюстративно-демонстраційні методичні прийоми навчання географії». Різновиди ілюстративно-демонстраційних методичні прийоми навчання географії: ілюстрування, демонстрування, демонстраційний дослід. Дидактичні вимоги до застосування ілюстративно-демонстраційних

методичних прийомів. Засоби навчання, за допомогою яких здійснюється ілюстрування та демонстрування географічних об'єктів, процесів і явищ.

9. Визначте місце прикладних (практичних) методичних прийомів у процесі навчання географії. Назвіть і схарактеризуйте їх види. Спроектуйте фрагмент уроку із застосуванням географічних задач у 8-му класі.

Поняття «методичні прийоми навчання географії». Різновиди прикладних методичних прийомів навчання географії: вправа, експеримент, лабораторний дослід, вирішення задач, практичне завдання, спостереження. Дидактичні вимоги до застосування прикладних методичних прийомів.

10. Географічні вміння й навички як різновид предметних географічних компетентностей. Назвіть різновиди географічних умінь учнів. Продемонструйте алгоритм формування вміння визначати географічні координати на уроці географії.

Географічні вміння. Географічні навички. Різновиди географічних умінь (навчальні, прикладні, картографічні, геоінформаційні, графічно-знакового моделювання). Алгоритми формування географічних умінь. Методика формування географічних умінь і навичок учнів. Виконання програмних практичних робіт як умова формування умінь і навичок в процесі навчання географії. Здійснення досліджень на уроках географії відповідно навчальним модельним програмам.

11. Порівняйте поняття «Форми організації навчання географії» і «Форми організації навчально-пізнавальної діяльності учнів на уроках географії». Спроектуйте фрагмент уроку із застосуванням групової форми організації навчально-пізнавальної діяльності учнів у 7-му класі.

Форми організації навчального процесу з географії у загальноосвітні навчальних закладах: форми організації навчально-пізнавальної діяльності учнів з географії, типи яких диференціюються в залежності від режимів такої організації, а саме режимів: традиційного, самостійної роботи й інтерактивного; форми проведення навчання географії (урочна, позаурочна, позакласна). Різноманітність форм організації навчально-пізнавальної діяльності: фронтальна форма організації навчання, індивідуальна, парна, групова форми організації навчання. Форми організації самостійної навчально-пізнавальної діяльності учнів.

12. Поясніть сутність інтерактивного навчання географії та назвіть його форми. Спроектуйте фрагмент уроку із застосуванням кооперовано-групової форми навчання учнів в 9-му класі.

Інтерактивне навчання географії: сутність, види та методичні особливості організації. Визначальні риси інтерактивного режиму організації навчання належать: 1) суб'єкт-суб'єктні стосунки між вчителем і учнями, за яких вони є рівноправними й рівнозначними суб'єктами; 2) постійна активна взаємодія всіх учнів; 3) співнавчання й взаємонавчання учнів між собою; 4) відсутність домінування одного учасника навчального процесу над іншим й однієї думки над іншою. Комунікативній моделі формування географічних знань і умінь.

13. Проаналізуйте систему засобів навчання географії та їхні функції. Визначте напрями модернізації засобів навчання, особливості використання гаджетів на уроках географії. Спроектуйте фрагменту уроку з фізичної географії (8 клас) із застосуванням цифрових засобів навчання.

Система застосування засобів навчання. Класифікація засобів навчання. Роль засобів навчання в процесі вивчення географії. Використання натуральних об'єктів на уроках географії. Застосування приладів та інструментів. Навчальні моделі у системі засобів навчання географії. Дидактичні можливості застосування картин і малюнків. Графічні навчальні моделі з географії.

14. Схарактеризуйте дидактичні засади контролю та корегування навчальних досягнень учнів з географії. Спроектуйте 2 завдання індивідуального і 3 завдань фронтального усного контролю (6-й клас).

Функції перевірки та оцінювання (контролю) навчальних досягнень учнів: діагностична, мотиваційна, стимулююча, освітня, коригувальна, розвивальна, контролююча, інформаційна, виховна. Характеристика та аналіз дидактичних видів, організаційних форм і способів контролю навчально-пізнавальної діяльності учнів та її результатів. Дидактичні види контролю: попередній, формувальний, констатувальний, підсумковий. Організаційні форми контролю: фронтальна, індивідуальна, групова, диференційовано-групова. Способи контролю: усний, письмовий, графічний, картографічний та комп'ютерний.

15. Сучасний підручник з географії. Схарактеризуйте функції та структуру підручників географії. Порівняйте підручники різних авторів за особливостями текстових і позатекстових компонентів.

Сучасний підручник з географії. Функції підручника з географії. Структура шкільного підручника. Текстовий компонент підручника: основний текст, додатковий та пояснювальний текст. Позатекстовий компонент підручника: навчальні запитання й завдання, апарат організації засвоєння навчального матеріалу, апарат орієнтування, ілюстративний матеріал. Навчальні моделі у змісті підручників географії, значення картографічних матеріалів. Різноманітні типи запитань і завдань.

16. Диференційований підхід до організації навчально-пізнавальної діяльності учнів на уроках географії. Особливості навчання географії учнів з особливими освітніми потребами.

Диференційований підхід до організації навчання як цілеспрямований педагогічний вплив на певні групи учнів, який передбачає врахування їхніх схильностей, інтересів, здібностей та рівня сформованості інтелектуальних умінь і географічних компетентностей, внутрішня і зовнішня диференціація. Організація навчально-пізнавальної діяльності з географії учнів з особливими освітніми потребами.

17. Інтегроване навчання географії у базовій географічній освіті. Розробіть план проведення географічної екскурсії у 8-му класі.

Інтегроване навчання географії на підґрунті застосування краєзнавчого принципу та принципів освіти для сталого розвитку. Здійснення досліджень з фізичної та соціально-економічної географії у базовій школі. Організація

навчально-пізнавальної діяльності учнів з географії у довкіллі. Експерсії як форми нетрадиційних уроків з географії. Бінарні уроки географії.

18. Доведіть, що географічні карти це вид навчальних моделей. Загальні методичні вимоги до роботи з географічними картами та глобусом. Наведіть приклади використання географічних задач і вправ картографічного спрямування на уроках географії у 6-му класі.

Карта – найважливіший вид навчальних моделей. Картографічно-геоінформаційні моделі. Систематизація навчальних карт. Навчальні функції карти. Групи картографічних прийомів: Прийоми роботи з картою: візуальний аналіз і опис карт, графічно-образний аналіз, картометрично-морфометричний аналіз та математично-статистичний аналіз. Картографічно-геоінформаційні моделі.

19. Схарактеризуйте урок як основну форму організації навчання географії. Визначте макро- і мікрокомпоненти комбінованого уроку географії. Спрєктуйте модель комбінованого уроку (7-й клас).

Вимоги до сучасного уроку географії (організаційні, дидактичні, психологічні, санітарно-гігієнічні та етичні). Система уроків географії. Типи уроків географії: вступний; формування нових знань; формування та застосування вмінь і навичок; поширення, поглиблення та систематизації знань і вмінь; корекції та контролю навчальних досягнень учнів; комбінований. Структура комбінованих уроків географії, їхні макро- та мікрокомпоненти. Критерії ефективності уроку.

20. Обґрунтуйте структуру уроку формування й застосування вмінь і навичок. Розробіть структурну модель практичної роботи (8-й клас).

Діяльнісний підхід до навчання географії. Вимоги до проведення практичної роботи (організаційні, дидактичні, психологічні, санітарно-гігієнічні та етичні). Система практичних робіт з географії. Різновиди практичних робіт. Алгоритм проведення практичної роботи. Система перевірки та оцінювання навчальної діяльності учнів під час проведення практичних робіт. Проведення практичних робіт з географії у довкіллі.

21. Проаналізуйте особливості тестового контролю навчальних досягнень учнів з географії. Спрєктуйте дидактичний тест для констатувального контролю навчальних досягнень учнів із застосуванням тестових завдань різної форми (7-й клас).

Типологія запитань і завдань відповідно рівням навченості учнів. Загальні положення тестового контролю результатів навчання. Валідність тестів. Типи тестових завдань – завдання, зорієнтовані на: розпізнавання та відтворення знань з географії; визначення рівня сформованості географічних умінь; рівень аналізу і синтезу географічних об'єктів вивчення; оперування з географічними знаннями у практичній діяльності. Форми тестових завдань: закрита та відкрита; завдання на визначення відповідності елементів одної множини елементам іншої; завдання на встановлення правильної послідовності, завдання із застосуванням графічно-картографічних зображень.

22. Нетрадиційні види уроків географії. Ділові ігри на уроках географії. Спрєктувати план проведення ділової гри у 9-му класі.

Планування нетрадиційних уроків. Вимоги (організаційні, дидактичні, психологічні, санітарно-гігієнічні та етичні) до нетрадиційного уроку та його специфічні риси. Диференціація нетрадиційних видів уроку: урок компетентнісного спрямування, урок на інтегративній основі, урок комунікативного спрямування, урок-дослідження, урок громадського огляду знань, ігровий урок, урок із домінуючим застосуванням мультимедійних засобів навчання, комбінований нетрадиційний урок. Дидактичні ігри: структура, головні риси, ознаки, форми. Практичні роботи з географії.

23. Схарактеризуйте методика застосування графічного моделювання на уроках географії. Створіть графічну модель з теми «Літосфера» (6 клас).

Навчальні графічні моделі у системі засобів навчання географії. Різновиди графічних навчальних моделей. Дидактичні можливості застосування графічного моделювання з географії. Використання графічно-знакових моделей на уроках географії. Методика створення навчальних графічних моделей з географії. Методика застосування навчальних графічних моделей з географії у процесі формування нових знань і вмінь. Методика застосування навчальних графічних моделей з географії у процесі контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів.

24. Корегування навчальних досягнень учнів та формування їхньої самооцінки у процесі контролю навчальних досягнень з географії. Спроектуйте фрагмент уроку із застосуванням поточного фронтального письмового контролю навчальних досягнень учнів з елементами самооцінювання (6-клас).

Традиційні форми і способи контролю навчальних досягнень учнів. Поточний, тематичний і підсумковий види контролю. Нетрадиційні прийоми контролю та самоконтролю учнів. Наскрізне виявлення зворотного зв'язку між учителем та учнями. Корекція знань та вмінь учнів. Диференційований контроль навчальних досягнень учнів. Прийоми контролю учнів з особливими потребами.

25. Види оцінювання навчальних досягнень учнів. Поясніть особливості формувального оцінювання. Назвіть і схарактеризуйте групи навчальних результатів з географії. Спроектуйте фрагмент уроку із застосуванням поточного фронтального та індивідуального оцінювання навчальних досягнень учнів (9-клас).

Оцінювання знань учнів. Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів з географії. Рівні навченості учнів: розрізнення, запам'ятовування, розуміння і відтворення, репродуктивне застосування вмінь і навичок, перенесення знань та самостійне створення алгоритмів виконання завдань. Формувальне оцінювання навчальних досягнень учнів з географії. Конкретизація результатів навчання відповідно навчальним програмам. Групи результатів навчання природничої освітньої галузі: «ГР1 Досліджує природу, ГР2 Здійснює пошук і опрацює інформацію, ГР3 Усвідомлює закономірності природи».

26. Схарактеризуйте особливості компетентнісно-орієнтованих завдань. Розробіть 3 компетентнісно-орієнтованих завдання для 6-го класу.

Теоретичні засади впровадження діяльнісного підходу до навчання географії. Застосування діяльнісного підходу у процесі формування теоретичних знань на уроках географії. Застосування діяльнісного підходу у процесі контролю навчальних досягнень учнів з географії. Контроль навчальної діяльності учнів на уроках географії за допомогою використання компетентнісно-орієнтованих завдань. Компетентнісно-орієнтовані завдання як засіб вимірювання рівня сформованості предметних географічних компетентностей учнів. Проектування компетентнісно-орієнтованих завдань з географії. Методика застосування компетентнісно-орієнтованих завдань з географії.

27. Візуалізація географічних процесів і об'єктів за допомогою цифрових засобів навчання. Поясніть, як можна використати інструменти штучного інтелекту Canva, Google Earth, Google Maps у процесі навчання географії в 7-му класі.

Цифрові засоби навчання. Застосування вчителями географії елементів ІТ технологій. Для візуалізації навчального матеріалу з географії у всіх класах можна використовувати різні типи програм і онлайн-сервісів — від створення презентацій до інтерактивних карт і 3D-моделей. Ці інструменти допомагають наочно пояснювати матеріал (карти, схеми, процеси): Canva — створення презентацій, інфографіки, карт, схем. Canva особливо популярна в освіті, оскільки дозволяє створювати візуально привабливі матеріали для уроків географії та адаптувати їх під різні класи. Підходять для вивчення фізико-географічного розташування, природних умов і ресурсів, політичної карти, населення, господарства) Google Earth (3D-модель Землі, віртуальні подорожі), Google Maps (карти, маршрути, аналіз територій).

28. Як здійснюється організація позаурочної і позакласної діяльності учнів. Спроектуйте тиждень географії у школі у режимі навчання офлайн і онлайн.

Види позаурочного навчання учнів. 1) домашня робота (виконання домашніх завдань); 2) ведення загального класного календаря природи; 3) індивідуальні спостереження за довкіллям; 4) участь у групових чи індивідуальних проектах, спрямованих на дослідження географічних об'єктів, процесів і явищ, яке здійснюється на проблемному рівні. До позакласної форми проведення навчання географії належать такі види позакласного навчання, як : 1) перманентні (факультатив, гурток, клуб тощо); 2) систематичні (предметний тиждень, олімпіада, турнір тощо); 3) епізодичні (екскурсія, похід, екологічний рейд тощо).

29. Дайте визначення поняттю «географічна компетентність». Назвіть ключові, предметні географічні і міжпредметні компетентності учнів. Сплануйте набір предметних компетентностей, які ви можете сформулювати на уроці географії у 6-му класі (тема уроку на розсуд студента).

Сутність компетентнісно-орієнтованого навчання географії. Компетенції та компетентності. Види компетентностей: ключові, міжпредметні і предметні. Основні ключові компетентності (уміння вчитися, здоров'язберезувальна, загальнокультурна, комунікативна, соціально-трудова, інформаційна, громадянська тощо) і їх формування в процесі навчання географії в школі.

Формування міжпредметних компетентностей при вивченні шкільних курсів географії. Предметні географічні компетентності учнів (знання, вміння, досвід творчої діяльності з географії, емоційно-ціннісне ставлення до довкілля й людської діяльності у ньому, географічна картина світу).

30. Методи навчання географії. Схарактеризуйте етапи застосування методу проблемного викладення навчального матеріалу на уроці географії. Сформулюйте проблемне запитання для учнів 9-го класу та продемонструйте його застосування з метою організації навчально-пізнавальної діяльності учнів.

Класифікація методів організації навчально-пізнавальної діяльності у методиці навчання географії за характером пізнавальної діяльності учнів. Рівні засвоєння знань. Методи навчання, які різняться за характером пізнавальної діяльності: пояснювально-ілюстративний, репродуктивний, проблемного викладення навчального матеріалу, частково-пошуковий, дослідницький. Алгоритм формування нових знань за допомогою методу проблемного викладення навчального матеріалу. Суперечка як основа проблемного питання чи завдання. Основа суперечки – порушення раніше сформованих причинно-наслідкових зв'язків, а мета – формування нових.

БЛОК «ФІЗИЧНА ГЕОГРАФІЯ»

«ЗАГАЛЬНЕ ЗЕМЛЕЗНАВСТВО»

31. Схарактеризуйте орбітальний рух Землі та його географічні наслідки. Створіть графічну схему обертання нашої планети навколо Сонця. Пропридемонструйте зміни пір року за допомогою телурія.

Параметри орбітального руху Землі (швидкість, довжина орбіти, період обертання – зоряний рік, відстань від Сонця, афелій, перигелій тощо) . Визначні дати: дні рівнодення і сонцестояння. Географічні наслідки обертання Землі навколо Сонця: зміна пір року, пояси освітленості, рік – природна одиниця часу.

Характеристика пір року починаючи з визначних дат - днів рівнодення або сонцестояння з виставленням на телурії відповідного положення Землі за таким планом: положення земної осі (нахилена північним чи південним кінцем до Сонця, нейтральне положення), на якій широті Сонце стоїть в зеніті; висота Сонця в північній та південній кулях (найбільша, найменша, середня за рік); положення термінатора; тривалість дня і ночі північній та південній півкулях? (найбільша, найменша, середня за рік); на яких широтах полярний день і полярна ніч. На основі характеристики висновок про причини приходу певної пори року, виходячи з висоти Сонця та тривалості світлового дня.

32. Проаналізуйте загальні закономірності географічної оболонки. Наведіть приклади прояву таких закономірностей на території материка Євразія.

Закономірності географічної оболонки: цілісності, дискретності, кругообігів речовини та перетворення енергії, ритмічності, зональності, азональності, полярної асиметрії, неперервності та нерівномірності розвитку.

В Євразії закономірність цілісності через взаємовплив природних компонентів, дискретність через наявність окремих фізико-географічних об'єктів (форм рельєфу, водних об'єктів тощо), зональність через зміну географічних поясів, природних зон та природних компонентів з півночі на південь, а зональність через п'ять секторів та зміну кліматичних умов. типів рослинності, типів ґрунтів із заходу на схід, полярна асиметрія через протиставлення материка океанічній ділянці на аналогічних широтах південної півкулі, ритмічності через добову та сезонну ритміку у різних природних зонах.

33. Визначте внутрішні і зовнішні геосфери Землі. Літосфера. Створіть графічну модель внутрішньої будови Землі.

Поняття про внутрішні і зовнішні сфери Землі. Внутрішня будова Землі. Внутрішні геосфери та їх відмінності. Методи дослідження внутрішньої будови Землі. Ядро і мантія Землі. Будова літосфери. Земна кора та типи земної кори. Рухи літосферних плит та їх наслідки. Платформи та рухливі пояси земної кори. Внутрішні процеси, що зумовлюють зміни в земній корі та на поверхні земної кулі. Рухи земної кори. Землетруси, правила поведінки під час землетрусу. Вулканізм і вулкани, гейзери. Сейсмічні пояси Землі.

34. Визначте провідні особливості гідросфери та вод суходолу. Створіть графічну модель кругообігу води у природі.

Поняття про гідросферу і її складові. Кругообіг води та його ланки. Різноманіття внутрішніх вод суходолу. Загальні закономірності розподілу поверхневого стоку на Землі. Ріки та річкові системи, річкові басейни. Основні характеристики річок: живлення, водний режим. Робота річок. Озера, їх різноманітність за площею, походженням озерних улоговин, солоністю. Болота, особливості їх утворення та поширення. Льодовики, багаторічна мерзлота та їх поширення на Землі. Штучні водойми і водотоки. Підземні води, умови їх утворення і залягання в земній корі. Екологічні проблеми вод суходолу.

«ГЕОЛОГІЯ З ОСНОВАМИ ГЕОМОРФОЛОГІЇ»

35. Надайте коротку характеристику геологічної історії Землі.

Періодизація історії Землі. Основні риси геологічного розвитку Землі в докембрії. Геологічна історія Землі в палеозойську еру. Основні риси геологічного розвитку земної кори в мезозої. Геологічна історія Землі в кайнозойську еру.

36. Генетична та розмірна класифікації рельєфу Землі. Покажіть приклади крупних одиниць цих класифікацій на фізичній карті світу.

Класифікація форм рельєфу за розмірами. Планетарні форми рельєфу, мега-, макро-, мезо-, мікро- та наноформи рельєфу. Ендогенні процеси рельєфоутворення. Екзогенні процеси рельєфоутворення. Генетична класифікація форм рельєфу. Поняття про геотектури, морфоструктури, морфо скульптури.

37. Теорія тектоніки літосферних плит. Вплив їх рухів на процеси рельєфоутворення. Покажіть на тектонічній карті світу найбільші літосферні плити та форми рельєфу, характерних для контактних зон між літосферними плитами.

Гіпотеза “дрейфу материків” А. Вегенера. Теорія тектоніки літосферних плит. Великі літосферні плити, їх межі. Конвергенція та дивергенція літосферних плит. Поняття про спредінг та субдукцію. Вплив рухів літосферних плит на прояви ендегенних процесів рельєфоутворення. Закономірності розміщення геотектур 2-го порядку на суходолі (гори та рівнини) та геотектур 2-го порядку на океанічному дні (підводна окраїна материків, перехідна зона, ложе океану, серединно-океанічні хребти) стосовно меж літосферних плит.

«БІОГЕОГРАФІЯ ТА ГЕОГРАФІЯ ҐРУНТІВ»

38. Схарактеризуйте біогеоценози полярних широт: їхні особливості, адаптаційні механізми організмів до екстремальних умов, видовий склад флори і фауни. Проаналізуйте географію поширення цих біогеоценозів та їхні екологічні проблеми.

Біогеоценози Арктики й субарктичних широт. Рослинність зон арктичних пустель і тундри. Відмінності рослинності полярних і субполярних широт, зумовлені змінами клімату, рельєфом і складом гірських порід. Тваринний світ арктичних пустель і тундри. Тваринний світ вод арктичних морів і їх узбережжя. Органічний світ морів Антарктики й Субантарктики та їх узбережжя. Географія ґрунтів полярного поясу. Ґрунти полярного географічного поясу: зона арктичних ґрунтів; зона тундрових ґрунтів.

39. Проаналізуйте особливості поширення живих організмів у Світовому океані та на островах. Визначте фактори, що впливають на біорізноманіття океанічних екосистем та ізольованих островів. Покажіть на карті найцікавіші острови світу з точки зору ендемізму, поясніть причини високого рівня ендемічності на окремих архіпелагах.

Біогеографічне районування Світового океану. Чинники, які впливають на поширення життя в океані. Екологічні області Світового океану. Живі організми глибоководних областей океану. Коралові рифи – екосистеми тропічних морів. Біогеографія островів. Органічний світ Мадагаскару, Тасманії, Нової Зеландії, Шрі-Ланки, Галапагоських, Сейшельських, Зондських островів та островів Полінезії, Меланезії, Мікронезії, Карибського басейну та Середземномор'я.

40. Надайте характеристику степовим та пустельним біогеоценозам Землі: їхній клімат, ґрунтовий покрив, флору, фауну та адаптаційні механізми живих організмів. Використовуючи карту природних зон світу, визначте географічне поширення степів і пустель та поясніть їхній сучасний стан і загрози деградації.

Біогеоценози степу та лісостепу. Умови формування степів на різних материках. Рослинність степів. Сезонна динаміка степів. Тваринний світ степу та лісостепу. Умови формування пустель. Типи пустель. Найбільш загальні риси й пристосування рослинності пустель. Особливості й пристосування тваринного світу пустель. Ґрунтовий покрив степової та пустельних природних зон світу.

«МЕТЕОРОЛОГІЯ ТА КЛІМАТОЛОГІЯ»

41. Схарактеризуйте сонячну радіацію і тепловий режим атмосфери.

Поняття сонячної радіації. Залежність кількості сонячної радіації від кута падіння сонячних променів. Перетворення сонячної радіації в атмосфері. Сумарна сонячна радіація, чинники та розподіл. Перетворення сонячної радіації на земній поверхні. Парниковий ефект атмосфери. Радіаційний баланс, чинники, рівняння та географічний розподіл.

Тепловий баланс та його роль у формуванні термічного режиму приземного шару повітря.

Солярні температури повітря. Групи чинників формування реальних температур повітря. Розподіл температур повітря у січні та липні. Відмінності термічного режиму північної та південної півкуль. Закономірності добового ходу температури повітря. Річний хід температури повітря, його географічні типи та підтипи. Типи термічної стратифікації атмосфери. Типи термічних інверсій.

42. Вода в атмосфері. Вологість повітря. Хмари і опади.

Показники вологості повітря та їх залежність від температури повітря. Процеси конденсації та сублімації водяної пари. Наземні гідрометеори. Типи туманів. Адіабатичний процес в атмосфері та його географічні наслідки. Міжнародна класифікація хмар. Генетичні типи хмар.

Морфологічна класифікація атмосферних опадів. Типи річного ходу атмосферних опадів. Чинники та закономірності зонального та регіонального розподілу атмосферних опадів.

43. Проаналізуйте вплив факторів формування клімату Землі. Кліматичні пояси і області.

Поняття кліматотвірних чинників. Радіаційний чинник. Циркуляційний чинник. Чинник підстилаючої поверхні. Антропогенний чинник. Генетична класифікація кліматів (за Б.П. Алісовим). Інші класифікації кліматів Землі. Поняття про основні та перехідні кліматичні пояси. Особливості кліматичних областей. Характеристика кліматичних поясів та кліматичних областей Землі.

Кліматичні умови як чинник розселення й розташування виробництва та інфраструктурних об'єктів.

Зміни і коливання клімату. Роль антропогенних факторів у зміні клімату.

«ГІДРОЛОГІЯ»

44. Дослідіть властивості вод Світового океану. Поясніть причини їх варіацій.

Хімічний склад океанічної води. Водний і сольовий баланси. Розчинені у воді гази. Теплові властивості морської води. розподіл температур в океанах і морях. Густина морської води. Тиск океанічної води та його зміна з глибиною. Прозорість води в океані. Колір води океанів та морів.

45. Надайте гідрологічну характеристику озер, зазначте їхні особливості та географічне розташування.

Поняття «озеро». Типи озерних улоговин. Морфометричні характеристики озера. Водний баланс і рівневий режим озер. Рух озерної води.

Температурний режим озерних вод. Льодовий режим озер. Хімічний склад і мінералізація озерних вод. Використання озер. Покажіть на фізичній карті світу відомі приклади озер світу за типом озерних улоговин.

46. Визначте особливості сучасного зледеніння та льодовиків світу.

Класифікація природного льоду. Хіоносфера та снігова лінія. Поняття про льодовики. Морфологічні типи льодовиків. Багаторічна мерзлота. Покажіть на фізичній карті світу основні райони сучасного зледеніння та назвіть причини формування льодовиків в даних областях Землі.

«ЛАНДШАФТОЗНАВСТВО»

47. Розкрийте класифікацію природних ландшафтів. Коротко охарактеризуйте просторову організацію ландшафтних комплексів України.

Класифікація природних ландшафтів Землі. Критерії виділення таксономічних одиниць класифікації ландшафтів. Основні типи ландшафтів на Землі: серії тепло забезпеченості та ряди вологозабезпеченості. Поняття про типологію і класифікацію. Принципи загальнонаукової класифікації ландшафтів. Типологічні класифікації. Регіональні класифікації. Принципи класифікації ландшафтів. Основні варіанти і підрозділи ландшафтів. Класи, підкласи, типи, підтипи, види ландшафтів. Наукові основи класифікації ландшафтів. Класифікація ландшафтів Землі. Ландшафтні зони і типи ландшафтів географічних поясів. Карта природних зон. Ландшафти суходолу.

Ландшафти України. Просторова організація рівнинних ландшафтних комплексів України. Особливості гірських ландшафтів.

48. Розкрийте поняття антропогенних ландшафтів і прикладного ландшафтознавства.

Глобальні і регіональні зміни у ландшафтній сфері. Техногенні впливи на структуру і функціонування ПТК. Поняття про антропогенний ландшафт. Класифікації антропогенних ландшафтів. Місце антропогенного ландшафтознавства у ландшафтознавчих дослідженнях. Сучасні напрями дослідження геосистем і їх практичне значення.

Основні чинники нестійкості ландшафту до антропогенних впливів. Поняття про антропогенні модифікації природних комплексів. Види ландшафтів за ступенем антропогенної трансформації. Поняття про культурний ландшафт.

Поняття про антропогенні модифікації ПТК, природно-технічні (геотехнічні) і техногенні системи. Регіональні структури антропогенних ландшафтів. Основні класи антропогенних ландшафтів. Особливості селитебних ландшафтів. Особливості сільськогосподарських ландшафтів. Особливості сакральних ландшафтів. Особливості тафальних ландшафтів. Поняття прикладного ландшафтознавства. Приклади ландшафтних досліджень для потреб сільського, лісового, водного господарства, рекреації, для цілей планування і проектування, рекультивації порушених земель, проектування природоохоронних територій.

«ФІЗИЧНА ГЕОГРАФІЯ УКРАЇНИ»

49. Використовуючи тектонічну карту України, визначте найбільші геотектонічні структури в межах країни. Обґрунтуйте, як вони співвідносяться з великими формами рельєфу, наведіть конкретні приклади.

Геотектонічне районування території України. Характеристика будови найбільших геотектонічних структур. Глибинна будова України за сейсмічними даними. Співвідношення між найбільшими геотектонічними структурами і великими формами рельєфу. Загальні риси орографії. Класифікація форм рельєфу (розмірна, морфологічна). Загальний план будови поверхні, закономірності поєднання макроформ рельєфу. Характеристика макроформ рельєфу.

50. Схарактеризуйте основні типи живлення та водного режиму річок України. Визначте географічні особливості ключових річкових басейнів, їхні гідрографічні та гідрологічні характеристики. Наведіть приклади найважливіших річкових систем України та їхнього водного балансу.

Аналіз типів живлення річок України – снігового, дощового, підземного та змішаного. Особливості водного режиму рівнинних і гірських рік в межах України. Повені, паводки, наводнення. Природа небезпечних гідрокліматичних явищ: причини і наслідки. Річкові мережі, річкові басейни, найбільші ріки України (Дніпро, Дністер, Південний Буг, Сіверський Донець), їх гідрографічні та гідрологічні характеристики.

51. Проаналізуйте фізико-географічне положення Чорного й Азовського морів. Використовуючи типовий план характеристики, опишіть їхні природні особливості, включаючи гідрологічні, кліматичні та біологічні аспекти.

Особливості фізико-географічного районування Чорного та Азовського моря в межах Світового океану. Географічне розташування Чорного та Азовського морів в межах Атлантичного океану. Загальні особливості їх природи як внутрішньоматерикових морів. Основні етапи розвитку їх басейнів, гідрологічний та гідрохімічний режим, флора і фауна. Природні ресурси морів, їх господарське значення.

52. Визначте особливості ключових типів рослинності України, охарактеризуйте чинники, що впливають на їх формування та географію поширення. З'ясуйте закономірності поширення флори і фауни по території України.

Характеристика ключових типів рослинності України - лісової, лучної, степової, болотної та прибережно-водної. Найбільш поширені види деревної рослинності України - основні види та їх географія. Особливості тваринного світу України в межах: зони мішаних лісів (Полісся), широколистяних лісів, лісостепу, степу, району узбережжя морів та великих річок, акваторії морів України, гірських районів Карпат та Кримських гір.

«ФІЗИЧНА ГЕОГРАФІЯ МАТЕРИКІВ ТА ОКЕАНІВ»

53. Проаналізуйте вплив кліматотвірних чинників Європи. Схарактеризуйте кліматичні пояси Європи.

Кліматоутворюючі чинники. Розподіл сонячної радіації по території материка. Вплив баричних центрів на атмосферні процеси. Вплив рельєфу на циркуляційні процеси. Вплив Атлантичного та Північного Льодовитого океанів. Циркуляція атмосферного повітря в літній та зимовий період над територією Європи. Характеристика літнього та зимового періоду. Характеристика кліматичних поясів та типів клімату.

54. Визначте особливості внутрішніх вод Північної Америки: річки, озера, болота, підземні води, льодовики та багаторічна мерзлота. Покажіть на фізичній карті світу найбільші водні об'єкти материка.

Види внутрішніх вод. Басейни стоку океанів. Чинники що впливають на формування внутрішніх вод (кліматичні, геолого-геоморфологічні). Розподіл річкової сітки. Види живлення та режим річок. Характеристика найбільших річкових систем. Види озер та їх розподіл по території. Найбільші озера. Підземні води їх розподіл по території. Болота. Льодовики. Багаторічна мерзлота.

55. Проаналізуйте фізико-географічне районування Південної Америки. Дайте комплексну фізико-географічну характеристику Амазонії.

Субконтиненти та фізико-географічні країни Південної Америки. Позаандійський Схід: Льянос Ориноко, Гвіанське нагір'я, Амазонія, Бразильське плоскогір'я, Внутрішні рівнини, Прекордильєри та Пампійські сьери. Патагонія. Андійський Захід: Загальні відомості та склад території: Карибські Анди, Північні Анди, Центральні Анди, Чілійсько-Аргентинські Анди, Південні (Патагонські) Анди.

План комплексної фізико-географічної характеристики Амазонії: 1) фізико-географічне розташування; 2) тектонічна та геологічна будова; 4) рельєф; 5) клімат; 6) внутрішні води; 7) ґрунти; 8) рослинний покрив; 9) тваринний світ; 9) види господарської діяльності; 10) екологічні проблеми.

56. Поясніть причини ендемічності флори і фауни Австралії. Визначте шляхи вирішення екологічних проблем материка, пов'язаних із його рослинним і тваринним світом.

Види рослинності та її розповсюдження по території. Тваринний світ та його розповсюдження по території. Ендемізм тваринного та рослинного світу. Антропогенний вплив на органічний світ материка. Екологічні проблеми, пов'язані із антропогенним впливом та шляхи їхнього розв'язання.

«ГЕОГРАФІЯ ПОЛТАВЩИНИ»

57. Розкрийте взаємозв'язок між рельєфом, геологічною будовою та корисними копалинами Полтавщини. Дайте геоморфологічну характеристику Полтавщини.

Загальні риси будови земної поверхні території Полтавщини. Закономірності поєднання макроформ рельєфу, нахилу поверхні, простягання річкових долин. Характеристика основних макроформ рельєфу.

Тектонічне районування території Полтавщини. Порівняльна характеристика будови найбільших тектонічних структур. Глибинна будова Полтавщини за сейсмічними даними. Співвідношення між тектонічними структурами і макроформами рельєфу.

Геологічна карта Полтавщини. Характеристика основних геологічних структур: Українського щита і Дніпровсько-Донецької западини в межах області (склад, вік і умови залягання гірських порід, корисні копалини). Оцінка забезпеченості території різними видами мінерально-сировинних ресурсів.

Особливості неотектонічного етапу в межах території Полтавщини. Сучасна тектоніка. Інтенсивність горизонтальних і вертикальних рухів у межах різних геотектонічних структур.

Геоморфологічна характеристика. Морфоструктури, їх класифікація і характеристика. Геоморфологічні рівні. Морфоскульптури і їх характеристика.

Оцінка несприятливих геолого-геоморфологічних явищ на території області, заходи щодо їх запобігання та усунення наслідків прояву.

58. Схарактеризуйте особливості клімату та вод Полтавщини. Покажіть на карті основні гідрологічні об'єкти Полтавщини.

Аналіз чинників кліматоутворення. Характеристика основних кліматичних показників (середніх і екстремальних). Динаміка змін клімату. Несприятливі метеорологічні явища. Кліматичні сезони. Кліматичні ресурси та їх оцінка. Історія та сучасна організація дослідження погоди і клімату Полтавщини. Клімат і фенологічні сезони.

Поверхневі і підземні води. Загальна характеристика водного стоку і чинників, які його зумовлюють. Річкова мережа. Аналіз джерел живлення і водного стоку річок. Річки Дніпро, Ворскла, Псел, Сула, Оріль, Хорол, Удай, Говтва, Коломак. Озера і болота. Велике (Малоперещепинське болото). Штучні водойми. Кременчуцьке і Кам'янське водосховища. Водний баланс і водні ресурси. Проблеми водокористування в регіоні.

«ІСТОРІЯ ГЕОГРАФІЧНИХ ВІДКРИТТІВ ТА ДОСЛІДЖЕНЬ»

59. Епоха великих географічних відкриттів (XV- середина XVII ст.). Проаналізуйте, як відмінності в географічному положенні та економічних цілях Португалії та Іспанії зумовили обрання ними протилежних стратегій пошуку морських шляхів до Індії. Обґрунтуйте роль експедицій Магеллана, Баренца та Гудзона у формуванні цілісної карти світу та доведенні єдності Світового океану.

Відкриття португальцями морського шляху з Європи до Індії. Португальці в Африці. Пошуки морського шляху в Індію. Генріх – мореходець. Відкриття португальцями островів Мадейри, Зеленого мису, Азорських островів, Гвінеї та Конго. Подорож Бартоломео Діаша, відкриття мису Доброї Надії. Експедиція Васко да Гама до східних берегів Африки.

Відкриття та колонізація європейцями Америки. Христофор Колумб та його чотири подорожі.

Відкриття Бразилії португальцями. Експедиція Педро Альвареса Кабрала. Експедиція Коелью-Веспуччі.

Завоювання Центральної Америки. Подорож Охеда. Хуан-де-ла Коса. Америго Веспуччі. Відкриття Панамського перешийку конкістадором Бальбоа. Відкриття Мексики та Нікарагуа під час подорожі Гріхальви. Фернандо Кортес та його експедиція в Тихий океан. Відкриття та завоювання Перу. Експедиція Пісарро.

Перша кругосвітня подорож Магелана та пошуки «Південного материка». Подорож Фернанда Магелана в Індію. Кругосвітня подорож Магелана.

Завоювання європейцями нових країн. Пошуки північно-західного проходу з Європи до берегів Східної Азії (Джон Кабот, брати Кортеріали). Відкриття Канади французами. Подорож англійців до Північної Америки. Португальські та іспанські дослідники другої половини XVI ст. (Менданья, Кірос, Торрес).

Морські пірати XVI ст. та внесок у географічні відкриття і дослідження нових земель. Навколосвітня подорож Френсіса Дрейка.

Експедиція Абеля Тасмана навколо Австралії.

Пошуки Північно-Західного та Північно-Східного морських шляхів з Європи до Азії. Перші пошуки Північно-Східного проходу. Експедиція Уіллоубі-Ченслора. Експедиція Фробішена. Експедиція Девіса. Експедиція Баренца. Подорож Генрі Гудзона. Експедиція Байлота-Баффіна.

60. Географічні відкриття в Америці, Африці та Австралії (перша половина XIX ст.). Поясніть на прикладах досліджень Гумбольдта, Дарвіна та Стерта перехід від суто описового землезнавства до комплексного наукового вивчення природних закономірностей материків. Оцініть, як відкриття внутрішніх річкових систем Амазонки, Нігеру та Муррею змінили стратегії господарського освоєння та політичної колонізації цих територій.

Географічні відкриття та дослідження Америки.

Географічні відкриття у внутрішніх районах Північної Америки. Американська експедиція Льюїса-Кларка. Дослідження прикордонних районів Канади Девідом Томпсоном. Дослідження американського військового топографа Фрімонта в районі Великого Басейну. Дослідження європейцями Латинської Америки. Подорожі німецького географа О. фон Гумбольдта та французького ботаніка Е. Бонплана. Австро-Баварська наукова експедиція. Дослідження Бразильського нагір'я та берегів р. Амазонки російською комплексною експедицією.

Дослідження Гвіани братами Шомбургками. Дослідження Ч. Дарвіна.

Географічні відкриття у внутрішніх районах Африки.

Експедиція під керівництвом Мунго Парка. Англійська експедиція Клаппертона. Дослідження р. Нігер експедицією Лендера. Дослідження Великих Африканських озер англійськими офіцерами Спіком та Грантом.

Географічні відкриття у внутрішніх районах Австралії.

Дослідження внутрішніх районів Австралії в період колонізації. Вивчення басейну Дарлінга - Муррею Стертом. Відкриття Австралійських Альп топографом Мітчелом. Дослідження західної частини Австралії Едуардом Джоном Ейром. Вивчення Австралійського континенту геологом Лейхгардом.

БЛОК «ЕКОНОМІЧНА ТА СОЦІАЛЬНА ГЕОГРАФІЯ. КАРТОГРАФІЯ З ГІС»

«КАРТОГРАФІЯ З ОСНОВАМИ ТОПОГРАФІЇ»

61. Розкрийте поняття «географічна карта». Схарактеризуйте її основні властивості, функції та елементи. Яке значення має карта у наукових дослідженнях та практичному житті.

Поняття «географічна карта». Основні елементи географічної карти (картографічне зображення, математична основа, допоміжне оснащення, додаткові дані, легенда). Види координатної сітки. Паралелі і меридіани. Координати точок. Класифікація карт.

62. Дайте визначення тематичним картам. Назвіть основні види тематичних карт та їх ключові елементи змісту. Які тематичні карти є найбільш значущими для аналізу природних та соціально-економічних процесів.

Способи зображення на тематичних картах. Спосіб якісного фону. Спосіб кількісного фону. Спосіб ареалів. Крапковий спосіб. Спосіб локалізованих діаграм. Спосіб значків. Спосіб знаків руху. Спосіб лінійних знаків. Спосіб картограми. Спосіб картодіаграми.

63. Схарактеризуйте топографічну карту та її практичне значення. У яких сферах найчастіше застосовують топографічні карти. Наведіть приклади їх використання у географічних дослідженнях.

Зовнішня рамка топографічної карти. Мінутна рамка топографічної карти. Внутрішня рамка топографічної карти. Географічні координати точок: широта і довгота. Методика визначення географічних координат. Проекція Гауса-Крюгера. Вісі прямокутної системи координат. Серединний меридіан. Прямокутні координати точок на карті. Методика визначення прямокутних координат. Азимут. Дійсний (географічний) азимут. Магнітний азимут. Дирекційний кут. Магнітне схилення. Наближення меридіанів. Практичне значення кутів напрям.

«ГЕОІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ГЕОГРАФІЇ»

64. Визначте ключові поняття геоінформаційних систем (ГІС) і технологій. Проаналізуйте сфери їхнього застосування в сучасній географії та суміжних науках.

Поняття про географічно-інформаційні технології. Історія розвитку ГІС. Класифікація ГІС за функціональним призначенням, проблемно-тематичною орієнтацією, територіальним охопленням, за способом організації даних. Місце ГІС серед інших інформаційних систем. Задачі, для розв'язання яких застосовують ГІС. Зв'язки з іншими науками: картографією, географією та іншими науками про Землю, інформатикою, математикою.

65. Схарактеризуйте основні складові геоінформаційних систем. Як взаємодіють між собою бази географічних даних, аналітичні модулі та візуалізаційні інструменти у ГІС.

Функції ГІС. Основні напрями практичного використання функціональних можливостей ГІС. Загальна схема функціонування ГІС. Основні структурні компоненти ГІС: апаратні засоби, програмний комплекс, інформаційний блок (дані), розробники й користувачі (експлуатаційний персонал), режими (плани) й регламенти (правила) роботи (використання). Підсистеми ГІС: підсистема збирання даних (введення даних), підсистема зберігання і редагування даних, підсистема маніпуляції даними та їхнього аналізу, підсистема виводу (візуалізації) результатів аналізу.

«ГЕОГРАФІЯ НАСЕЛЕННЯ З ОСНОВАМИ ДЕМОГРАФІЇ»

66. Дайте характеристику сучасній демографічній ситуації у світі та Україні.

Демографічні процеси. Відтворення населення світу та України. Типи відтворення. Чисельність населення і його динаміка у світі та Україні. Історична динаміка чисельності населення. Закони народонаселення. Природний і механічний рух населення. Показники народжуваності, смертності та природного приросту.

67. Проаналізуйте напрями демографічної політики в різних типах країн.

Демографічна політика. Концепція демографічного переходу. Демографічна ситуація. Методи державного управління демографічними процесами. Демографічний вибух та демографічна криза. Напрями та засоби демографічної політики в різних типах країн.

68. Дайте характеристику сучасним типам поселення у світі та Україні. Назвіть позитивні та негативні наслідки урбанізації як глобального процесу.

Поняття «розселення населення». Основні форми розселення у світі. Типи населених пунктів. Поняття «місто». Урбанізація та її наслідки. Міські агломерації. Мегалополіси. Сільське розселення.

69. Схарактеризуйте релігійний та етнічний склад населення світу та України. Покажіть на карті поширення релігій та найбільших за чисельністю народів світу та України.

Релігія: сутність, структура. Основні характерні риси та географія поширення християнства, ісламу, буддизму та їх напрямів. Основні характерні риси національних релігій: синтоїзму, індуїзму, іудаїзму, конфуціанству, даосизму та інших. Етногенез: основні поняття. Етапи етногенезу: плем'я, народність, нація. Типізація країн світу та України за національним складом. Поняття «політична нація».

«ГЕОГРАФІЯ СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА З ОСНОВАМИ ТЕХНОЛОГІЙ ВИРОБНИЦТВА»

70. Схарактеризуйте структуру сучасного світового господарства та тенденції його розвитку.

Соціально-економічна структура. Галузева структура. Тенденції динаміки галузевої структури світу. Територіальна структура. Світове господарство:

сутність та етапи формування. Закони розвитку світового господарства. Глобалізація: сутність, переваги та недоліки. Сутність економічної інтеграції та її рівні. Вплив Науково-технічної революції на розвиток і розміщення світового господарства. Критерії та показники, за якими визначають рівень розвитку країни і суспільства. Валовий внутрішній продукт (ВВП), Валовий національний продукт (ВНП), Індекс людського розвитку (ІЛР).

71. Схарактеризуйте політичну карту світу. Сучасна типологія країн світу.

Політична карта світу: основні поняття, властивості. Сучасна політична карта світу: особливості та етапи формування. Сучасні зміни на політичній карті світу.

Країни на політичній карті світу. Основні критерії виділення типів країн. Типологія за формою правління. Типологія за рівнем соціально-економічного розвитку. Приклади країн різних груп та показ їх на політичній карті світу.

Історико-географічні регіони світу: фактори їх виділення та розвитку.

72. Схарактеризуйте структуру та основні риси географії світових природних ресурсів.

Поняття природних умов і ресурсів. Підходи до класифікації природних ресурсів. Класифікація природних ресурсів за вичерпністю.

Мінерально-сировинні ресурси. Земельні і агрокліматичні ресурси. Водні ресурси. Лісові ресурси. Рекреаційні ресурси. Ресурси Світового океану (мінеральні, біологічні, енергетичні). Приклади найбільших родовищ корисних копалин та районів концентрації інших видів природних ресурсів.

Поняття раціонального та нераціонального природокористування. Проблема вичерпаності природних ресурсів. Проблеми та перспективи використання альтернативних (нетрадиційних) видів ресурсів.

73. Схарактеризуйте металургію і машинобудування світу та технологічні процеси виробництва продукції.

Галузева структура світової металургії. Територіальна організація виробництва чорної металургії: чавуну, сталі, прокату. Технологічні процеси виробництва чавуну, сталі, прокату. Територіальна організація виробництва кольорових металів. Технологічні процеси виробництва алюмінію, міді, золота. Перспективи розвитку галузей.

Галузева структура світового машинобудування. Територіальна організація важкого машинобудування. Територіальна організація виробництва середнього машинобудування. Територіальна організація виробництва точних машин. Приклади процесів спеціалізації та кооперування у світовому машинобудуванні. Технологічні процеси виробництва автомобілів. Перспективи розвитку галузі.

74. Дайте характеристику географії агровиробництва світу та головним технологічним процесам у рослинництві і тваринництві.

Агропромисловий комплекс (агробізнес) світу: сутність, тенденції та перспективи розвитку. Поняття АПК, агробізнес. Фактори розвитку сільськогосподарського виробництва. Перспективи розвитку агробізнесу.

Галузі рослинництва. Вирощування зернових культур. Вирощування технічних культур. Садівництво і виноградарство. Вирощування тропічних культур. Технологічні особливості рослинництва.

Галузі тваринництва. Вирощування великої рогатої худоби (ВРХ). Свинарство. Вівчарство. Птахівництво. Інші галузі тваринництва. Технологічні особливості тваринництва.

75. Дайте характеристику транспорту світу, техніко-економічних показників його роботи.

Загальна характеристика видів транспорту. Сухопутний, водний, повітряний транспорт. Географія світового транспорту. Трансконтинентальні та трансокеанські транспортні комунікації. Приклади головних морських каналів і ключових морських проток. Найкрупніші порти світу. Найбільші аеропорти світу. Рівень розвитку транспортних систем у різних регіонах світу.

Техніко-економічні показники роботи транспорту. Порівняння різних видів транспорту щодо швидкості, дальності та вартості перевезень. Зв'язок як високотехнологічна галузь. Інтернет як засіб комунікації. Перспективи розвитку галузей сучасного світового транспорту.

«ЕКОНОМІЧНА ТА СОЦІАЛЬНА ГЕОГРАФІЯ УКРАЇНИ»

76. Дайте оцінку суспільно-географічному положенню України. Україна на карті світу.

Суспільно-географічне положення України. Розміри території, її конфігурація і компактність з точки зору господарського розвитку. Роль і місце України в світовому господарстві. Галузі спеціалізації і окремі виробництва, якими Україна виділяється у міжнародному територіальному поділі праці. Галузі сільського господарства, які мають експортне значення. Роль транспортної інфраструктури для економіки України і для здійснення транзитних міжнародних перевезень вантажів. Основні міждержавні транспортні магістралі. Основні риси політико-географічного положення України. Геополітичні аспекти взаємодії з іншими державами. Значення зовнішньоекономічних зв'язків України з країнами світу. Еколого-географічне положення.

77. Схарактеризуйте сучасний адміністративно-територіальний устрій України та історико-географічні особливості формування її території.

Формування території держави. Сучасний державний та адміністративно-територіальний устрій, форма правління. Походження назви "Україна" та її перші згадки в історичних документах. Головні історико-географічні та етнографічні регіони України. Основні етапи формування сучасної державної території України. Особливості територіально-політичного устрою у період Київської Русі (IX-XIII) ст. Зміни на політичній та економічній карті України в період XVI-XVIII ст. (полковий устрій Гетьманщини). Особливості адміністративно-територіального та економічного розвитку у період XIX-XX ст. Формування кордонів України протягом XX ст. Сучасна конфігурація кордонів країни.

78. Дайте характеристику галузевої і територіальної структури металургійного виробництва України. Поясніть географію головних металургійних центрів і районів.

Чорна металургія. Значення чорної металургії в економіці України. Виробнича структура галузі. Фактори розвитку та особливості територіальної структури галузі. Високий експортний потенціал галузі. Економічна характеристика сировинних ресурсів чорної металургії: руд чорних металів, коксівної бази та інших допоміжних матеріалів. Географія їх видобутку та первинної переробки. Економіко-географічна характеристика трьох металургійних баз України: Донбас, Придніпров'я, Приазов'я. Проблеми і перспективи чорної металургії України. Кольорова металургія. Значення галузі в економіці України. Структура галузі. Особливості розвитку і розміщення підприємств кольорової металургії. Значення для України виробництва вторинних кольорових металів, основні центри їх виробництва.

79. Схарактеризуйте структуру сільського господарства України та поясніть розташування сільськогосподарських зон.

Рослинництво. Зернове господарство країни як основа всього землеробства. Посівні площі, урожайність, валовий збір зерна. Розподіл площ зернових за природно – економічними зонами і окремими регіонами. Географія головних зернових культур круп'яних технічних культур. Основні їх групи. Особливості вирощування. Географія найважливіших технічних культур України: цукрового буряка, соняшника, льону – довгунця, тютюну, ефіроолійних, хмелю. Географія овочівництва, виноградарства, плодово – ягідних, картоплярства, баштанництва, кормових культур.

Тваринництво України. Кормова база і її особливості. Зміна характеру кормової бази з півночі на південь. Географія головних галузей тваринництва: скотарство, свинарство, вівчарство, птахівництво, конярство, птахівництво, звіроводство; риболовство ставкового, кролівництво, шовківництво.

80. Дайте характеристику компонентної структури природно-ресурсного потенціалу України. Оцініть рівень забезпеченості України окремими групами природних ресурсів.

Вплив природних умов і ресурсів на територіальну організацію господарства країни. Поняття “ПРП” території. Сутність економічної оцінки ПРП. Значення виявлення компонентної структури ПРП. Рівень забезпеченості господарства України природними ресурсами. Регіональні відмінності в забезпеченні ПРП.

Структура та характеристика окремих компонентів ПРП: мінерально-сировинні ресурси: паливні, рудні, нерудні. Вугільні басейни. Нафтогазоносні області. Залізо- і марганцеворудні басейни. Запаси руд кольорових металів. Нерудна сировина для хімічної, металургійної і будівельної промисловості. Регіони з найбільш високим рівнем забезпеченості мінеральною сировиною Земельні ресурси. Структура землекористування. Природна і економічна оцінка лісових ресурсів і головні райони їх запасів. Потенціал водних ресурсів з економічним потенціалом їх запасів, рівнем забезпеченості мешканців України і господарства, рівнем забезпеченості окремих районів і регіонів. Фауністичні

ресурси та їх структура. Природно-рекреаційний потенціал з виділенням регіонів; які мають найбільші можливості для розвитку курортно-лікувальних і оздоровчих комплексів. Географічні проблеми раціонального природокористування.

81. Схарактеризуйте транспортний комплекс України.

Транспорт, його роль у національній економіці та формуванні світового господарства. Види транспорту, їхні переваги й недоліки.

Види транспорту України. Залізничний транспорт – основний вид транспорту України. Найважливіші автомагістралі України. Водні шляхи, найбільші морські та річкові порти України. Повітряний транспорт.

Територіальна організація транспортного комплексу України. Транспортні магістралі. Транспортні вузли. Міжнародні транспортні коридори на території України.

«ЕКОНОМІЧНА ТА СОЦІАЛЬНА ГЕОГРАФІЯ СВІТУ»

82. Схарактеризуйте особливості демографічних та урбанізаційних процесів, розміщення населення в Європі та розкрийте зміст понять: урбанізація, субурбанізація, рурбанізація, джентрифікація.

Вікова та статева структура населення Європейського регіону. Національна, мовна та релігійна структура населення. Причини високої густоти населення та високого рівня урбанізації в Європі. Особливості процесів урбанізації в Європі. Чинники, що спричиняють коливання густоти населення в межах регіону. Система розселення в регіоні. Урбанізація, субурбанізація, рурбанізація, джентрифікація – зміст понять, позитивні та негативні наслідки.

83. Назвіть промислові виробництва, що визначають міжнародну спеціалізацію та охарактеризуйте особливості сучасного постіндустріального розвитку США. Покажіть на карті промислові райони, технополіси, фінансові центри країни.

США – високорозвинена постіндустріальна країна. Основні риси сучасного господарства. Промисловість – високорозвинена і диверсифікована (енергетика, загальне, транспортне і електротехнічне машинобудування, видобуток корисних копалин, хімічна та харчова промисловість). Високотехнологічні виробництва. Промислові пояси. Найбільші технополіси: Силіконова (Кремнієва) долина, «Дорога №128», «Ролі», «Лос-Аламос», «Силіконовий рукав» (штат Луїзіана), «Силіконовий ліс» (Портленд), «Силіконові передгір'я» (Сакраменто), «Коридор технології» (Арканзас), «Долина роботів» (Флорида). Найбільшими фінансові центри США та світу: Нью-Йорк, Вашингтон, Сан-Франциско, Бостон.

84. Схарактеризуйте особливості демографічної ситуації та розселення населення Японії. Проаналізуйте статево-вікову піраміду населення Японії. Вкажіть спільні риси населення Японії та високорозвинутих країн Європи.

Населення Японії: кількість, густота, демографічна ситуація. Особливості розміщення населення, найбільші міста, агломерації, мегалополіс Токайдо. Проаналізуйте віковий склад населення та демографічну ситуацію на підставі аналізу статево-вікової піраміди Японії. Вкажіть спільні риси демографічної

ситуації (депопуляція, низький рівень народжуваності, висока тривалість життя), статево-вікової структури населення (постаріння, переважання жінок) Японії та інших високорозвинутих країн Європи.

85. Оцініть природно-ресурсний потенціал Китаю. Спираючись на знання природних умов Китаю, поясніть спеціалізацію сільського господарства країни.

Характеристика природно-ресурсного потенціалу: земельний фонд, дефіцит орних земель, рельєф і кліматичні ресурси, лісові ресурси, великі запаси корисних копалин, потужні гідроресурси, можливості щодо освоєння ресурсів океану. Китай - велика сільськогосподарська країна. Сільськогосподарські зони Китаю: зона богарного землеробства і тваринництва північної частини Східного Китаю; зона рисосіяння, субтропічних і тропічних культур південної частини Східного Китаю; зона пасовищного скотарства й оазисного землеробства в Північно-Західному Китаї; високогірна зона Цінхаю і Тибету.

86. Особливості галузевої і територіальної структури господарства країн Африки та причини їх соціально-економічної відсталості. Покажіть на карті країни і регіони Африки, де найбільш гостро проявляються проблеми знеліснення та опустелювання.

Трансформація економіки країн Африки у постколоніальний період. Гіпертрофований розвиток галузей гірничодобувної промисловості і галузей з переробки сільськогосподарської сировини. Монотоварний тип господарства. Залежність господарства від зовнішнього ринку. Два сектори економіки: внутрішній і експортний. Динаміка економічного розвитку. Проблема сталого економічного розвитку. Нерівномірність темпів економічного зростання. Залежність економічного зростання від відкриття і освоєння нових корисних копалин, кон'юнктури світових цін на аграрну і мінеральну сировину. Масштаби і напрями структурних зрушень в господарських комплексах африканських держав. Екологічні проблеми країн зони Сахелю та країн на південь від Сахари.

87. Використовуючи тематичні карти атласу, скласти комплексну економіко-географічну характеристику Німеччини.

Суспільно-географічне положення. Оцінка природних умов і ресурсів. Населення, міста. Господарство країни. Географія провідних галузей. Зовнішньоекономічні зв'язки. Місце Німеччини у Європейському і світовому господарстві. Характеристика суспільно-географічних районів країни. Північ. Північний Рейн-Вестфалія. Проблеми Руру. Прирейнський Південний Захід. Баварія. Саксонія і Тюрингія. Бранденбург і Берлін.

88. Використовуючи тематичні карти атласу, скласти комплексну економіко-географічну характеристику Індії.

Адміністративний поділ Індії. Суспільний лад і державний устрій. Півострівний характер географічного положення. Залежність господарства від ПРП. Рельєф. Характеристика елементів рельєфу. Гімалаї. Індо-Ганська низовина. Плоскогір'я Декан. Контрастність в господарському освоєнні території. Населення. Індоарійці і дравіди. Сучасна демографічна політика.

Нерівноправне положення жінок. Народи індоєвропейської мовної сім'ї. Урбанізація. Бомбейська і Калькуттська агломерації. Структура господарства. Рівень розвитку промисловості. Структура промисловості. Індія – один з найбільших у світі виробників кам'яного вугілля і залізної руди. Структура і географія обробної промисловості. Сільське господарство. Галузева структура сільського господарства. Рис – головна продовольча культура. Залежність обсягів виробництва і експорту плантаційних культур від потреб зовнішнього ринку. Територіальні відмінності Індії.

«ПОЛІТИЧНА ГЕОГРАФІЯ ТА ГЕОЕКОНОМІКА»

89. Проаналізуйте еволюцію просторового підходу в політичній географії від класичної тези Ф. Ратцеля про «державу як живий організм» до сучасної геоекономічної парадигми Е. Люттвака. Обґрунтуйте, чому в сучасних міжнародних відносинах економіка перебирає на себе роль «зброї», і як системний та синергетичний підходи допомагають досліджувати трансформації національної економіки на мікро-, макро- та глобальному рівнях.

Еволюція просторового аналізу. Розгляд переходу від географічного детермінізму Ф. Ратцеля до «м'якого» впливу географії за Р. Капланом географія як обмежувач та стимулятор розвитку. Геоекономіка як нова парадигма. Пояснення тези Е. Люттвака про заміну військової геополітики економічною стратегією. Аналіз економіки як «зброї» згідно з поглядами К. Жана та П. Савони. Системний аналіз: вивчення геоекономіки як цілісної ієрархічної системи. Синергетичний підхід: аналіз нелінійності та нестійкості відкритих економічних систем. Напрями дослідження: стратегічний (місце нації у світі) та кон'юнктурний (оперативна адаптація). Характеристика змін на мікро-, національному, регіональному та глобальному рівнях світового господарства.

90. Дайте оцінку трансформації геоекономічного статусу України в умовах глобальних безпекових викликів. Оцініть роль України як суб'єкта міжнародних відносин у контексті оновлення глобальних ланцюгів доданої вартості та формування нової системи колективної геоекономічної безпеки.

Аналіз російської агресії як деструктивного фактору, що зруйнував попередню систему безпеки та логістики. Трансформація від «буферної держави» до ключового гаранта європейської безпеки та глобальної продовольчої стабільності. Зміна векторів зовнішньоекономічної взаємодії: логістичний розворот на Захід, інтеграція в енергетичні та цифрові мережі ЄС. Геоекономічна стратегія відновлення - застосування ідей Ф. Броделя щодо поєднання політичної, культурної та економічної сфер у процесі відбудови. Залучення іноземних інвестицій як інструменту геополітичного закріплення інтересів партнерів на території України. Перехід до високих технологічних рівнів розвитку, активна участь у формуванні нових адміністративно-правових та економічних парадигм глобального світу.

9. ІНФОРМАЦІЙНІ ДЖЕРЕЛА ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО СКЛАДАННЯ АТЕСТАЦІЙНОГО ЕКЗАМЕНУ

«МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ГЕОГРАФІЇ»

1. Компетентнісне навчання та викладання географії у системі неперервної педагогічної освіти: кол. монографія / [авт. кол.: Л. П. Вішнікіна, А. А. Шуканова, О. А. Федій, С. П. Сарнавський та ін.]; за наук. ред. Л. П. Вішнікіної. Полтава, 2022. 265 с.
2. Вішнікіна, Л. П., & Галушка, Л. (2022). Застосування компетентнісно-орієнтованих завдань у процесі підготовки майбутніх учителів географії. *Ukrainian professional education Українська професійна освіта: науковий журнал*, (11), 74-82. <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2022.11.275542>
3. Вішнікіна, Л. П. (2017). Компетентнісне навчання географії в основній школі: монографія. Полтава: ТОВ «АСМІ». 407 с.
4. Дидактика географії: монографія / В. М. Самойленко, О. М. Топузов, Л. П. Вішнікіна, О. Ф. Надтока, І. О. Діброва. Київ: Педагогічна думка, 2014. 586 с. URL: http://geo.univ.kiev.ua/images/doc_file/navch_lit/Samojlenko_dydaktyka.pdf
5. Назаренко, Т. Г. (2016). Методика навчання географії України в загальноосвітніх навчальних закладах (особливості навчання). Харків: ВГ «Основа». 112 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/707431/>
6. Лаврук, М. М. Л. (2015). Методика навчання географії: практична і самостійна робота студентів: навчально-методичний посібник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка. 136 с.

«ЗАГАЛЬНЕ ЗЕМЛЕЗНАВСТВО»

1. Лаврик, О. Д. (2014). Загальне землезнавство. Книга 1: навчальний посібник. Умань: ПП Жовтий О. О. 112 с. URL: <https://westudents.com.ua/knigi/63-zagalne-zemleznavstvo-olynik-yab.html>
2. Лаврик, О. Д., Ситник, О. І., & Цимбалюк, В. В. (2021). Загальне землезнавство. Книга 2: навчальний посібник. Умань: ВПЦ «Візаві». 214 с. URL: http://eprints.zu.edu.ua/33242/1/2021_Lavryk_%D0%97%D0%97_%D0%9A%D0%BD%D0%B8%D0%B3%D0%B0-2.pdf
3. Лужанська, Т. Ю., Пятка, Н. С., & Медвідь, Л. І. (2020). Загальне землезнавство: методичні рекомендації до вивчення дисципліни для студентів денної форми навчання спеціальності 106 «Географія» ОС «Бакалавр». Мукачево: МДУ. 56 с.
4. Олійник, Я. Б., Федорищак, Р. П., & Шищенко, П. Г. (2008). Загальне землезнавство. Київ: Знання-Прес. 247 с.
5. Самойленко, В. М., Вішнікіна, Л. П., & Діброва, І. О. (2022). Природничо-географічне моделювання як аналітично-технологічний інструмент сучасної ландшафтної екології. *Ландшафтознавство*, (2), 84-101. DOI: 10.31652/2786-5665-2022-2-84-101

6. Багров, М. В., Боков, В. О., & Черваньов, І. Г. (2000). Землезнавство. Київ: Либідь. 464 с.

«ГЕОЛОГІЯ З ОСНОВАМИ ГЕОМОРФОЛОГІЇ»

1. Вовк В. М. Геологічний словник: для студентів вищих навчальних закладів. Кіровоград: КОД, 2012. 504 с.
2. Геологія з основами геоморфології: навч. посіб. / І. Паранько, А. Сіворонов, О. Мамедов. Кривий Ріг: Мінерал, 2008. 373 с.
3. Мізерський В. Динамічна геологія (загальна геологія): навч. посіб. / пер. з пол. Роман Смішко. 2-ге вид., випр. Львів: Видавництво Львівського університету ім. І. Франка, 2011. 354 с.
4. Паранько І. С., Сіворонов А. О., Євтехов В. Д. Загальна геологія: навч. посіб. Кривий Ріг: Мінерал, 2003. 464 с.
5. Рудько Г. І., Адаменко О. М., Чепіжко О. В., Корчак М. Д. Геологія з основами геоморфології: навч. посіб. Чернівці: Букрек, 2010. 400 с.
6. Свинко Й. М., Сивий М. Я. Геологія. К.: Либідь, 2003. 474 с.
7. Стецюк В. В., Ковальчук І. П. Основи геоморфології: навч. посіб. Київ, 2005. 495 с.

«БІОГЕОГРАФІЯ ТА ГЕОГРАФІЯ ҐРУНТІВ»

1. Білоус Л. Ф. Біогеографія : навч. посіб. Київ, 2020. 260 с.
2. Біогеографія : навч. посіб. / О. В. Іщук, М. М. Світельський, М. І. Федючка, С. І. Матковська, Т. В. Пінкіна, В. Д. Соломатіна ; за заг. ред. О. В. Іщук. Херсон : Олді-плюс, 2019.
3. Булава Л. М. Біогеографія : навч. посіб. Полтава : ПДПУ, 2005. 68 с.
4. Красьоха Т. Н. Біогеографія з основами екології : навч. посіб. Одеса : Астропринт, 2012. 572 с.
5. Кукурудза С. І. Біогеографія : підручник для студентів географічних факультетів. Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2006. 504 с.
6. Чорний І. Б. Географія ґрунтів з основами ґрунтознавства : навч. посіб. Київ : Вищ. шк., 1995.
7. Сарнавський С. П. Географія ґрунтів : метод. рекомендації. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2020. 62 с.
8. Атаманюк Я. Д. Біогеографія : навч. посіб. Івано-Франківськ : ДВНЗ «Прикарпатський нац. ун-т ім. Василя Стефаника», 2019. 128 с.
9. Волошин І. І., Чирка В. Г. Географія Світового океану : навч. посіб. для вчителів серед. загальноосвіт. шкіл. Київ : Перун, 1996. 224 с.
10. Антарктика: шість нарисів для тих, хто хоче знати більше / Держ. установа Нац. антаркт. наук. центр ; Іван Парнікоза, Денис Пішняк, Андрій Федчук, Сергій Кадурін, Ганна Євчун, Олександр Яровий ; за ред. Є. Дикого та ін. Київ : Академперіодика, 2023. 323 с.

«МЕТЕОРОЛОГІЯ ТА КЛІМАТОЛОГІЯ»

1. Врублевська, О. О., Гончарова, Л. Д., Катеруша, Г. П. Кліматологія / підручник; за ред. Є. П. Школьного. – Одеса : Екологія, 2013. – 346 с.
2. Метеорологія та кліматологія : текст лекцій / уклад. М. В. Сарапіна. – Харків : НУЦЗУ, 2016. – 207 с.
3. Ткаченко, Т. Г. Практикум з метеорології і кліматології. – Харків : ХНАУ, 2018. – 122 с.
4. Проценко, Г. Д. Метеорологія та кліматологія. – Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. – 265 с.
5. Сніжко, С. І., Паламарчук, Л. В., Затула, В. І. Метеорологія : підручник для студентів. – Київ : Київський університет, 2010. – 592 с.

«ГІДРОЛОГІЯ»

1. Загальна гідрологія : підручник / С. С. Левківський, В. К. Хільчевський, О. Г. Ободовський, Л. Г. Будкіна, В. В. Гребінь, Д. В. Закревський, С. М. Лисогор, М. М. Падун, В. І. Пелешенко. Київ : Фітосоціоцентр, 2000. 264 с.
2. Смирнова В. Г. Гідрологія : навч. посіб. для студ. / уклад. В. Г. Смирнова. Київ : Вид. дім «Кондор», 2018. 170 с.
3. Клименко В. Г. Загальна гідрологія : навч. посіб. для студентів. Харків : ХНУ, 2008. 144 с.
4. Хільчевський В. К., Дубняк С. С. Основи океанології. Київ : Фітосоціоцентр, 2000.
5. Загальна гідрологія : підручник / за ред. В. К. Хільчевського, О. Г. Ободовського. Київ : ВПУ «Київський університет», 2008. 399 с.
6. Левківський С. С., Падун М. М. Раціональне використання і охорона водних ресурсів : підручник. Київ : Либідь, 2006. 280 с.
7. Водний фонд України: штучні водойми — водосховища і ставки : довідник / В. В. Гребінь, В. К. Хільчевський, В. А. Сташук, О. В. Чунарьов, О. Є. Ярошевич ; ред. В. В. Гребінь. Київ : Інтер-прес ЛТД, 2014. 164 с.
8. Вишневський В. І. Річки і водойми України : стан і використання. Київ : Віпол, 2000. 376 с.
9. Вишневський В. І., Куций А. В. Багаторічні зміни водного режиму річок України. Київ : Наукова думка, 2022. 252 с.
10. Гребінь В. В. Сучасний водний режим річок України (ландшафтно-гідрологічний аналіз). Київ : Ніка-Центр, 2010. 316 с.

«ЛАНДШАФТОЗНАВСТВО»

1. Самойленко, В. М., Діброва, І. О. Антропоізація ландшафтів : підручник. – Київ : Ніка-Центр, 2021. – 304 с.
2. Воловик, В. М. Ландшафтознавство : курс лекцій. – Вінниця : Твори, 2018. – 254 с.
3. Денисик, Г. І. Антропогенне ландшафтознавство : навч. посіб. Частина І. Глобальне антропогенне ландшафтознавство. – Вінниця : ПП «ТД Видавництво Едельвейс і К», 2012. – [Кількість сторінок відсутня, потрібно уточнити].

4. Петлін, В. М., Міщенко, О. В. Прикладне ландшафтознавство : підручник. – Луцьк : Вежа-Друк, 2021. – 328 с.
5. П'яткова, А. В., Роскос, Н. О. Ландшафтознавство: прикладні аспекти : навч.-метод. посіб. – Одеса : ОНУ імені І. І. Мечникова, 2020. – 122 с.

«ФІЗИЧНА ГЕОГРАФІЯ УКРАЇНИ»

1. Комплексний атлас України / відп. ред. Л. М. Веклич. Київ : ДНВП «Картографія», 2005. 95 с.
2. Маринич О. М., Шищенко П. Г. Фізична географія України : підручник. Київ : Знання, 2003. 480 с.
3. Маринич О. М., Шищенко П. Г. Фізична географія України : підручник. Київ : Знання, 2005. 480 с.
4. Маринич О. М., Шищенко П. Г. Фізична географія України : підручник. 3-є вид. Київ : Знання, 2006. 511 с.
5. Національний атлас України. Київ : ДНВП «Картографія», 2007. 440 с.
6. Байцар А. Фізична географія України : навчально-методичний посібник. Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2012. 354 с.
7. Гродзинський М. Д., Савицька О. В. Ландшафтознавство : навчальний посібник. Київ : Київський університет, 2008. 320 с.
8. Клімат України / за ред. В. М. Ліпінського, В. А. Дячука, В. М. Бабіченка. Київ : Вид-во Раєвського. 511 с.
9. Заставний Ф. Д. Географія України : у 2-х книгах. Львів : Світ, 1994. 472 с.
10. Міхелі С. В. Основи ландшафтознавства. Київ – Кам'янець-Подільський : Абетка-Нова, 2002.

«ФІЗИЧНА ГЕОГРАФІЯ МАТЕРИКІВ ТА ОКЕАНІВ»

1. Гудзевич, А. В. (2005). Регіональна фізична географія (Європа та Азія): навчальний посібник. Вінниця: Віндрук. 464 с.
2. Панасенко, Б. Д. (2005). Фізична географія материків та океанів: навчальний посібник. Частина II. Євразія. Вінниця: ГШАНІС. 510 с.
3. Панасенко, Б. Д. (1999). Фізична географія материків та океанів: навчальний посібник. В 2 ч. – Ч. 1. Материк південної півкулі. Вінниця: ЕкоБізнесЦентр. 200 с.
4. Міхелі, С. В. (2019). Фізична географія Євразії: навчальний посібник. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова. 286 с.
5. Ковалишин, Д., Волік, О., Демянчук, П., Гулик, С., & Царик, Л. (2013). Регіональна фізична географія поверхні Землі: навчальний посібник. В 2-х ч. Тернопіль: ZZ print. 512 с.
6. Вішнікіна, Л. П., & Федій, О. А. (2019). Фізична географія материків та океанів: навчально-методичний посібник для студентів закладів вищої освіти. Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка. 129 с.

«ГЕОГРАФІЯ ПОЛТАВЩИНИ»

1. Булава, Л. М. Топонімія Полтави (ороніми, гідроніми, дрімоніми): історико-географічний аналіз : монографія. – Полтава, 2023. – 152 с.
2. Булава, Л. М. Географія Полтавської області : підручник для учнів 8–9 кл. – 2-ге вид., доп. і перероб. – Полтава : ПОПОПП, 1999. – 54 с.
3. Єрмаков, В. В., Сарнавський, С. П., Помаз, Ю. В. Інтенсивність формування давніх поселень на території Полтавщини // Природнича освіта та наука. – 2024. – № 4. – С. 112–118.
4. Закалюжний, В. М., Джурка, Г. Ф. Полтавська область. Геолого-географічний нарис : навч. посіб. – Полтава : ПДПУ, 2000. – 130 с.
5. Полтавська область: природа, населення, господарство : географічний та історико-економічний нарис / М. В. Аліман [та ін.] ; ред. К. О. Маца. – 2-ге вид., доп. і перероб. – Полтава : Полтавський літератор, 1998. – 335 с.

«ІСТОРІЯ ГЕОГРАФІЧНИХ ВІДКРИТТІВ ТА ДОСЛІДЖЕНЬ»

1. Великі мандрівники / авт.-упоряд. В. Маркова. Харків : Промінь, 2004. 64 с.
2. Влах М. Історія географії : навч. посібник. 2-ге вид., допов. і перероб. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2018. 338 с.
3. Галицький В. І., Галицька Н. Ф. Географічні відкриття, дослідження і дослідники : календар-довідник. Київ : Рад. школа, 1989. 239 с.
4. Єрмаков В. В. Курс лекцій з дисципліни «Історія географічних відкриттів і досліджень». Полтава : ІВЦ ПНПУ, 2015. 103 с.
5. Клейборн А. Історія географічних відкриттів і досліджень. Київ : Країна Мрій, 2015. 104 с.
6. Корнєв В. П. Видатні мандрівники, мореплавці та дослідники-краєзнавці. Харків : Вид. група «Основа», 2005. 224 с. (Б-ка журн. «Географія»; вип. 6 (18)).
7. Ципілева О., Красновська О. Ілюстрований атлас географічних відкриттів. Київ : Махаон-Україна, 2013. 272 с. (Серія: Атласи).

«КАРТОГРАФІЯ З ОСНОВАМИ ТОПОГРАФІЇ»

1. Земледух Р. М. Картографія з основами топографії / Р. М. Земледух. – Київ : Вища школа, 1993. – 456 с.
2. Ратушняк Г. С. Топографія з основами картографії / Г. С. Ратушняк. – Київ : Центр навчальної літератури, 2003. – 208 с.
3. Пересадько В. А., Борисенко Л. Я. Шкільний словник-довідник з картографії й топографії / В. А. Пересадько, Л. Я. Борисенко. – Харків : Основа, 2004. – 80 с.
4. Сосса Р. І. Топографічне картографування України (1917–2012) : монографія / Р. І. Сосса. – Київ : Наук. думка, 2014. – 384 с.
5. Федій О. А. Картографія з основами топографії : методичний посібник для підготовки здобувачів освітнього ступеня «Бакалавр» із галузі знань 01 «Освіта» спеціальності 014.07 «Середня освіта (Географія)» та галузі знань 10 «Природничі науки» спеціальності 103 «Науки про Землю» / О. А. Федій. – Полтава, 2019. – 48 с.

6. Федій О. А., Шуканова А. А. Туристична картографія : навчально-методичний посібник / Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка. – Полтава, 2020. – 74 с.

«ГЕОІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ГЕОГРАФІЇ»

1. Даценко Л. М. Основи геоінформаційних систем і технологій : навч. посібник / Л. М. Даценко, В. І. Остроух. – К. : ДНВП «Картографія», 2013. – 184 с.
2. Даценко Л. М. Навчальна картографія в умовах інформатизації суспільства: теорія і практика. Монографія / Л. М. Даценко. – К. : ДНВП «Картографія», 2011. – 228 с.
3. Самойленко В. М. Дидактика географії / В. М. Самойленко, О. М. Топузов, Л. П. Вішнікіна, О. Ф. Надтока, І. О. Діброва. – К. : Педагогічна думка, 2014. – 586 с.
4. Самойленко В. М. Географічні інформаційні системи та технології : підручник / В. М. Самойленко. – К. : Ніка-Центр, 2010. – 448 с.
5. Свідзінська Д. В. Методи геоекологічних досліджень : геоінформаційний практикум на основі відкритої ГІС SAGA: навчальний посібник / Д. В. Свідзінська. – К. : Логос, 2014. – 402 с.

«ГЕОГРАФІЯ НАСЕЛЕННЯ З ОСНОВАМИ ДЕМОГРАФІЇ»

1. Анісімова Г. М., Молнар Й. Й., Молнар Д. С. Географія населення: курс лекцій. Ужгород: СП ПоліПрінт, 2012. 212 с.
2. Голіков А. П., Олійник Я. Б., Степаненко А. В. Вступ до економічної і соціальної географії: підручник. К.: Либідь, 1997. 319 с.
3. Муромцева Ю. І. Демографія: навч. посіб. К.: Кондор, 2009. 300 с.
4. Романцов В. О. Історична демографія України XVIII – початку XXI ст.: спецкурс для студ. вищих навч. закладів. К.: Вид-во імені Олени Теліги, 2010. 160 с.
5. Соціально-економічна географія світу: навч. посіб. / за ред. С. П. Кузика. Львів: Світ, 2003. 672 с.
6. Федій О. Формування демографічних понять у процесі навчання економічної і соціальної географії: монографія. Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2014. 139 с.

«ГЕОГРАФІЯ СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА З ОСНОВАМИ ТЕХНОЛОГІЙ ВИРОБНИЦТВА»

1. Мандрик, І. П. Географія світового господарства : конспект лекцій. – Луцьк : ПП Іванюк В. П., 2021. – 187 с.
2. Федій, О. А. Основи технологій промислового виробництва. – Полтава : Друкарня ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2010. – 52 с.
3. Сюткін, С. І. Курс лекцій з географії світового господарства. – Суми : СумДПУ, 2020. – 142 с.

4. Максютів, А. О. Основи технологій виробництва : посіб. – Умань : Візаві, 2023. – 158 с.
5. Світове господарство і міжнародні економічні відносини : навч. посіб. / С. В. Бестужева, В. А. Вовк, В. О. Козуб [та ін.] ; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Т. В. Шталь. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2020. – 239 с.

«ЕКОНОМІЧНА ТА СОЦІАЛЬНА ГЕОГРАФІЯ УКРАЇНИ»

1. Барановський, М. О. Економічна та соціальна географія України: реальний сектор економіки. – Ніжин : Видавець Лисенко М. М., 2018. – 376 с.
2. Кононенко, О. Ю. Економічна географія : навч.-метод. посіб. – Київ : Видавець Кравченко Я. О., 2022. – 131 с.
3. Україна та світ: сучасні парадигми розвитку суспільства : кол. моногр. – Харків : СГ НТМ «Новий курс», 2024. – 174 с.
4. Потапова, А. Г. Економічна географія України та зарубіжних країн : курс лекцій. – Луцьк : ПП Іванюк В. П., 2021. – 174 с.
5. Немець, Л. М., Сільченко, Ю. Ю., Вірченко, П. А. Економічна і соціальна географія України : навч. посіб. – Харків, 2014. – 265 с.

«ЕКОНОМІЧНА ТА СОЦІАЛЬНА ГЕОГРАФІЯ СВІТУ»

1. Блій, Г., Муллер, П., Шаблій, О. Географія: світи, регіони, концепти. – Київ : Либідь, 2004. – 740 с.
2. Юрківський, В. М. Регіональна економічна і соціальна географія. Зарубіжні країни : підручник. – 2-е вид. – Київ : Либідь, 2001. – 416 с.
3. Безуглий, В. В. Економічна і соціальна географія зарубіжних країн : навч. посіб. – 2-е вид., доп., перероб. – Київ : Академія, 2007. – 704 с.
4. Економічна і соціальна географія світу : навч. посіб. для студ. географічних спец. вищих навч. закл. – 2-е вид., зі змінами. – Львів : Світ, 2005. – 672 с.
5. Кузик, С., Котик, Л., Ванда, І. Регіональна економічна і соціальна географія світу (розвинені країни) : навч. посіб. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2019. – 148 с.
6. Книш, М. М., Мамчур, О. І., Ванда, І. В. Регіональна економічна і соціальна географія світу (Латинська Америка та Карибські країни, Африка, Азія, Океанія) : навч. посіб. – Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2022. – 372 с.
7. Електронний атлас: Економічна і соціальна географія світу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.osvitanet.com.ua/>.
8. Географія: підручники для 10 класу закладів загальної середньої освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://lib.imzo.gov.ua/handle/123456789/744/browse?type=title>.

«ПОЛІТИЧНА ГЕОГРАФІЯ ТА ГЕОЕКОНОМІКА»

1. Бжезінський З. Україна у геостратегічному контексті. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2006. 102 с.

2. Блій, Г., Муллер, П., Шаблій, О. Географія: світи, регіони, концепти. – Київ : Либідь, 2004. – 740 с.
3. Безуглий, В. В. Економічна і соціальна географія зарубіжних країн : навч. посіб. – 2-е вид., доп., перероб. – Київ : Академія, 2007. – 704 с.
4. Геополітичні та гео економічні зміни, формовані під впливом російської агресії, та оновлення місця України у світовому просторі : аналіт. доп. / Центр Разумкова ; наук. ред. В. Юрчишин. Київ : Центр Разумкова, 2022. 102 с.
5. Ігнат'єв П.М. Геополітичні та гео економічні інтереси у світовій політиці: Підручник. – Чернівці-Київ: Книги – ХХІ, 2014. – 364 с.
6. Кузик, С., Котик, Л., Ванда, І. Регіональна економічна і соціальна географія світу (розвинені країни) : навч. посіб. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2019. – 148 с.
7. Шульга М. Геополітика – гео економіка - хронополітики / М. Шульга. Політичний менеджмент. 2006. № 4. С. 148-156.